

SZÖGLIGET

Településképi Arculati Kézikönyv

2017

SZÖGLIGET

Településképi Arculati Kézikönyv

2017

IMPRESSZUM

KONCEPCIÓ: Dobos Péter, települési főépítész

SZÖGLIGET ÖNKORMÁNYZAT

3762 Szögliget, Kossuth Lajos u. 57.

Telefon: 48/465-046; Polgármester: Üveges Attila, onkormanyzat@szogliget.hu

Települési főépítész: Dobos Péter

KÉSZÍTETTE: Boros Márk, Csonka Zsófia, Dobos Péter, Koleszár Krisztián,

FOTÓ: Boros Márk, Csonka Zsófia, Csonka Sára, Dobos Péter, Koleszár Krisztián, Tóth Dávid Levente

A kiadványban felhasználásra kerültek a Próba Településképi Kézikönyvek egyes elemei, továbbá Koleszár Krisztián, Edelény és térsége (Budapest, CEBA Kiadó, 2004) c. művének részletei, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum online fotógyűjteményének egyes képei, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (www.anp.hu) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (www.teir.hu) egyes képei, valamint a Lechner Tudásközpont ábrái.

Készült Szögliget község Önkormányzatának megbízásából, a településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény rendelkezései szerint.

MINDEN JOG FENNTARTVA: Várdob Bt.

FELELŐS KIADÓ: Várdob Bt., Miskolc, 2017

Tartalom

Bevezetés	1
Szögliget bemutatása	3
Örökségünk	6
Szögliget építészeti karakterei	10
Történelmi településrész - Hagyományos falusi terület	14
„Kockaházás” terület	15
Átalakuló új településrész	16
Építészeti ajánlások	18
Hagyományos falukép	19
Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése	19
Beépítési mód, telepítés	19
Terepalakítás	20
Tetőforma- Tetőhajlásszög	21
Tetőhéjazat, eresz	21
Vakolatok, színhasználat	22
Kerítések	23
Meglévő épületek komfortosítása	25
Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények	25
Kertek	26
Növények	27
Tornácok	30
Járdák, kerti burkolatok	31
Ajtók, ablakok	32
Homlokzatok	34
Oromzatok	38
Tető	40
Gazdasági épületek	41
Falazati anyagok	45
Kockaházás településrész	47
Átalakuló, új településrész	52
Mai példák	57
Utcák, közterek	59
Kutak	44
Összegzés	63
SZÖGLIGET KARAKTERTERÜLETEI	64

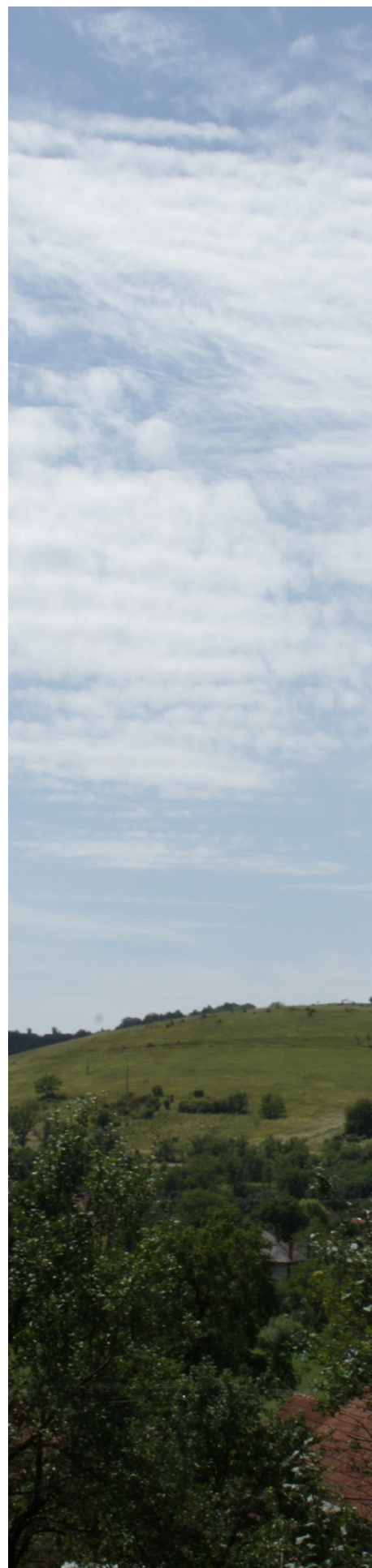
Bevezetés

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Tamási Áron e jól ismert mondatából kiindulva érdemes azon elgondolkoznunk, mi teszi otthonunkká a települést ahol élünk, a házat, amelyben lakunk? Lakóközösség, családtagok, barátok, történetek, mesék, képek, formák, anyagok, hangok, ízek, illatok mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy valahol otthon érezzük magunkat, elmondhassuk „földiek” vagyunk. Másként fogalmazva: ott vagyunk otthon, ahol harmóniában érezzük magunkat Istennel, embertársainkkal, az állat- és növényvilággal, az anyafölddel, és az abból kilakatott épített, tárgyi és szellemi örökséggel.

A magyar közgondolkodásban évszázadokon keresztül megkérdőjelezhetetlen érték volt a saját hagyományokkal bíró közösséghez való tartozás, amit a magyar nyelv helyhez kötődő fogalmakkal is kifejez: a megállapodott ember házas, gazda a birtokán. Szemben a sehonnaival, a gyűttmenttel. A magyar falu évszázadokon át szervesen fejlődött, ha voltak is megrázkódtatások, - török-tatár dúlás, háborúk, járványok, - a faluközösség újra éledt, hagyománya töretlen volt.

Ebben a folyamatban csak a II. világháború utáni időszak jelentett törést, ami végső soron a hagyomány teljes megtagadását jelenti. Az új társadalmi berendezkedés az ezer éves rendet igyekezett „végkép eltörölni”. Az önálló gazdálkodás megszüntetése az erőszakos kollektivizálással, az ipari központokba történő költözés vagy jobb esetben ingázás, a központosított oktatási intézmények, a néphagyomány háttérbe szorítása, a hitélet megszüntetési kísérlete, mind-mind a falu életerejének derékba törését jelentette. Ezzel társult a hagyományos falukép teljes átalakítása, a helyi jellegzetességet felváltó, Soprontól-Záhonyig egyazon kaptafára épített kádárkocka, majd a 80-as évek falusi létformától idegen emeletes nagyházai, végül a 2000-es évek aktuális divathullámot követő, sem egymásra, sem a település hagyományára nem figyelő „önmegvalósító” építkezései.

Több mint egy emberöltőnek kellett eltelnie, míg rájöttünk, ez az irány rossz, falvaink nagy része élhetetlen, a kihalás szélére, végveszélybe került. *Napjainkban sok szó és politikai nyilatkozat hangzik el a falu, a vidék gazdasági, társadalmi felemelésének szükségességéről. Szándék és ígéretetek vannak a gazdasági támogatásra, a biztonságos élet megteremtésére, a hagyományok megbecsülésére.*

De vajon van-e remény arra, „*hogy a falu visszanyeri évezredek küldetését, ami a föld megtartása és megművelése; a falu visszaveszi nemzetmegtartó képességét, ami az ország számára népesedési és szellemi aranytartalék; és a falu újratereinti hagyományait, ami egészséges közösségeket jelent a hit, az önérték és az összetartozás érzésének újraépítésével?*” (kiemelt rész Istvánfi Gyula *A magyar falu építészeti hagyománya c. röpiratából*)

Bár az elmúlt 40+20 év tendenciáit negatívnak tételezzük, de nem tehetjük meg nem történté azt, nem mehetünk nosztalgiával vissza a „boldog aranykorba”, nem folytathatjuk ott, ahol az abbamaradt. Meg kell találnunk az egyensúlyt hagyományőrzés és modernitás között, 60–70 év kimaradt szerves fejlődését kell rövid idő alatt bepótolnunk.

A feladat nehéz, de nem reménytelen. Helyenként már érződik annak szele, hogy a vidék újra felértékelődik, az urbanizáció iránya megfordulni látszik. Mely települések lesznek azok, akik a kor kihívására megfelelő választ tudnak adni, talpon maradnak, fejlődnek, és melyek, akik újkori „pusztafaluvá” vagy szlömösödő településsé válnak? A Települési Arculati Kézikönyv a folyamatban talán jelentéktelen eszköz, de mégis az első lépés lehet arra, hogy egy település számot vessen múltjával, örökségével és lehetőségeivel, megfogalmazza jövőképét, kézbe vegye sorsának irányítását.

Bemutatja a települést, megismerteti értékeivel, majd ezek alapján olyan építészeti ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek lehetővé teszik az építkezni szándékozók számára, hogy olyan házat építhessenek, ami valódi büszkeséggel töltheti el, és a település képéhez illeszkedik, azt ízléssel viszi tovább. Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, a céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor import klónok helyett a település karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása, a nem diktált, hanem valódi szabadság megismertetése. A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbbíródik. Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, hogy ezáltal is büszke lehessen rá építtetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt.

Szögliget bemutatása

A Dusa fennsíkjának meredek nyugati leszakadása alatt, a Ménes-patak szurdokszerű völgyében található. Szántói a Ménes-patak mentén sorakozva futnak a Bódva irányába. Számtalozó erdői a kiemelkedő karsztos magaslatok hátát és oldalait foglalják el. Az egykori Torna megyéhez tartozó falu két nagyobb karsztforrás és több kisebb, langyos vizű forrás közelében települt. Edelénytől észak felé mintegy 30 km-re található, a 27-es számú főútból Szin előtt kiágazó mellékúton érhető el.

A település határa érinti az Aggteleki Nemzeti Park védett természeti területét, a település fölött emelkedő hegyek gyomra több (az országos barlangnyilvántartás adatai szerint kerekén 40) barlangot is rejt: jelentősebb a főként borsókövekkel bélelt Rejtek-zsomboly vagy a jelentős őskori aranyleleteiről ismert Hosszú-tetői- (másként: Julcsa-) barlang, ezek – a Gömör–Tornai-karszt többi barlangjával együtt – 1995 decemberében fölkerültek az UNESCO Világörökség jegyzékére.

A Ménes-patak partján, meredek hegy ormán emelkednek a középkori Szádvár romjai. A vár sorsa szorosan összefonódott a faluval. A muhi csatát követően, a vár építésével egy időben épülhetett Szögliget román stílusú temploma. A falu első említése a pápai adószedők 1332/37. évi lajstromához kötődik. A falu neve magyar névadás következménye, a szeg 'sarok, szeglet, zug' és liget szavak összetételéből származik. 1386 táján juthatott a pelsőci Bebek család Szádvár és uradalma birtokába.

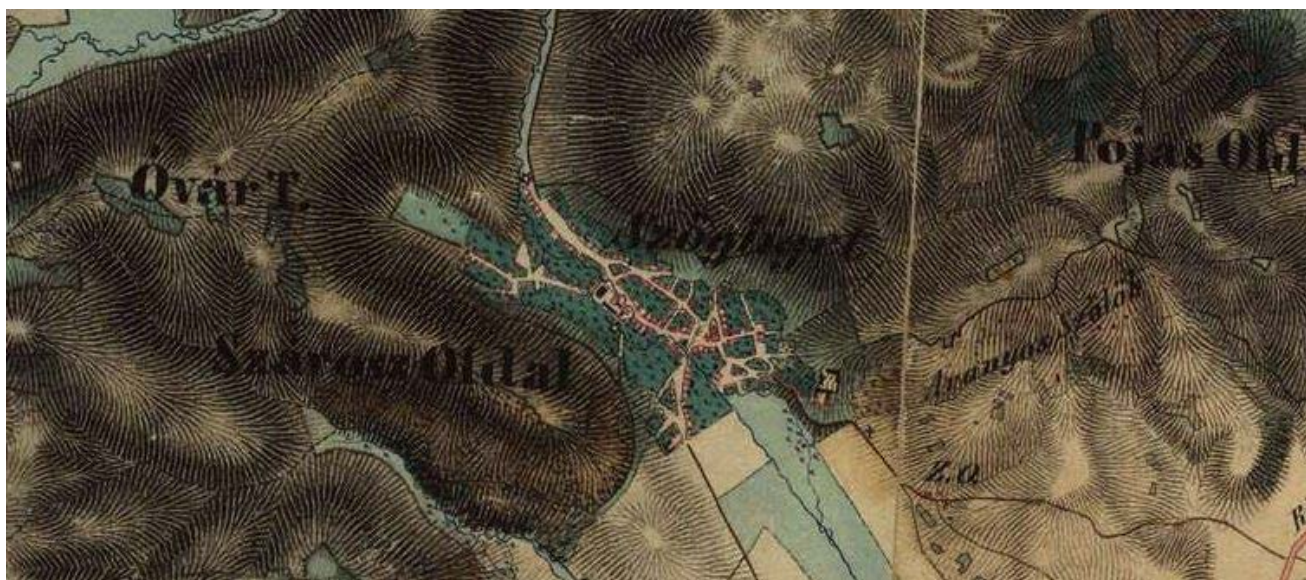
Szögliget középkori jelentőségét mutatja, hogy 1400 végén IX. Bonifác pápa búcsú kiváltságot adott Szögliget templomának. A vár és tartozékai 1470 körül Szapolyai-birtokká váltak, de 1526 után Bebek Ferenc szerezte vissza, aki és fia, György Szádvárban rendezte be családi erősségét. Ferdinánd király utasítására a császári csapatok 1567 telén megostromolták Szádvárt, amit Bebek György felesége, Patócsy Zsófia védett. Az erősség eleinte komoly ellenállást tanúsított, végül azonban a súlyosan megrongált várat a védők kénytelenek voltak feladni. Ezután zálogbirtokosok sora váltotta egymást. Végül 1674-ben a vár és tartozékai az Esterházyak kezébe kerültek, amikor is a Csákyaktól herceg Esterházy Pál vette meg. 1686 körül a várat fölrobbantották. Szögliget lakossága a 18–19. században szépen gyarapodott.

A községhez 1943-ban hozzácsatolták a 18. században lengyel (a Magas-Tátra mellől származó gorál) telepesekkel újratelepített Derenk falu területét is. Derenk lakói Horthy Miklós kormányzó regnálása idején hagyták el falujukat, s kerültek el számos borsodi településre (pl. Sajószentpéter, Ládbesenyő–Andrástanya, Emőd–Istvánmajor). A falu a szini koronauradalmi erdészet vadászterülete lett, medvéskertet is létesítettek a területén. A kitelepített derenkiek és leszármazottaik évről-évre nyaranta megszervezik a régi falu helyén a „lengyel búcsút”.

Szögliget 1950 és 1970 között önálló tanácsú volt, 1970-ben közös tanácsú község lett Szinnel. 1990 után közös körjegyzőséget alakított ki Perkupával.

A falu szülötte a környék nagy népi mesélője, Bobaly István (1905–1983), valamint a szülőföldhöz ragaszkodó költője, Fecske Csaba (1948–).

Napjainkban takaros kistelepülés, sokan vásároltak itt hétvégi házat maguknak azzal a céllal, hogy ebben a csendes, rendezett faluban pihenéssel töltsék az idejüket vagy a környező Gömör–Tornai-karsztot barangolják. Mivel Szögligeten, pontosabban Derenken keresztülhalad az Országos Kék Túra útvonala is, ezért jól ismerik a település nevét, szálláshelyeket is találunk itt.

Örökségünk

Szögliget természeti adottságai, történelmének sokszínűsége, mindenkori lakossága adja azt az identitást, ami épületei, közterületei szintjén is kifejeződik.

A település történelmi településmagja jellegzetes halmazfalu, központi részén emelkedő kis dombon áll a falu középkori eredetű római katolikus temploma, ehhez az útifalu jelleget öltő településrészek csatlakoznak: a falu észak–déli futású tengelyét, főutcáját a háromcsúcsú Páska-bikk és a vele szemközt emelkedő Závoz-hegy szurdokának kinyílása, illetve a Ménes-patak jelöli ki, erre merőlegesen futnak ki a telkek.

Szögliget mai épített környezetét (= a falu arculatát) alapvetően négy történetileg kialakult, funkciójában is elkülönülő építészeti „réteg” ötvözete alkotja. Ezek:

1. Szádvár, mint impozáns rom – hazánk legnagyobb alapterületű hegyi vára – a település fölött emelkedő hegytetőn.
2. A 18. században épült karakteres (köz-)épülete, a római katolikus templom és az Esterházyak kuriális és malomépülete, a református templom.
3. Népi építészeti emlékek. Viszonylag nagy számú épület. Számos esetben az épületen felfedezhetők a későbbi átépítések nyomai, amik egyre komfortosabbá tették a paraszti sorban élő családok lakóépületeit. A településen jelentős a 20. század eleji épületek településképző-formáló hatása. Jellegzetes helyi építőízlés (az építető és az ácsmester sajátos igényének megfelelően) gyakoriak a füstnyakos, fűrészelt deszkázott ormú csapott kontyos nyeregteretők. A legújabb lakóházak a 20. század 30–40-es, sőt, 50-es éveiből valók.
4. A település belterületén pedig alig néhány példa a 20. század második felében épült középületekre, mint a vegyesbolt vagy a ravatalozó épülete. Mindezek mellett a II. világháború után megjelent lakóházak, először az ún. kockák (Kádár-kockák), majd az 1970–80-as évek – javarészt títustervek alapján – épült lakóházai főként az újonnan nyitott utcákon.

Szögligeten két országos védettségű műemlék található: Szádvár és a római katolikus templom.

A főtéren álló, kőfallal övezett Sarlós Boldogasszony tiszteletére szentelt copf stílusú római katolikus temploma 1790 körül épült, a középkori, román stílusban emelt plébánia-templom részleteinek beépítésével, melynek védő-szentjei Szent Péter és Pál apostolok voltak. Főoltárképe – Mária és Erzsébet találkozása – a rozsnói templomfestő-mester, Ádám Gyula munkája, 1905-ből való.

A 18. század végén épülhetett fel a szilasi uradalmi központból irányított szádvári uradalmi épület – feltehetően az Esterházyak helyi intézői háza – és malma. Boltozatos belső terei, egykori szabadkéményes konyhája ma is láthatók. Az épületet ma közösségi célokra használják.

A falu református temploma II. József türelmi rendelete folytán, 1798 és 1800 között épülhetett, amit 1866-ban és 1877-ben mai formájára építettek át (tornyai alakját 1985-ben kapta). Egykori csehsüveg-boltozatait elbontották, jelenleg síkmennyezetes.

1994-ben az elbontott derenki templom helyén kápolna épült, napjainkban a romközség területén szabadtéri emlékkiállítás látható: az egykori iskolában szabadon bejárható tablós anyagon mutatják be a falu történetét, az elpusztult házakat pedig emléktáblával jelölték meg.

Szögliget szinte érintetlen főutcája napjainkig őrzi a vidék népi építészeti emlékeit, Szögligeten sok helyütt településképileg meghatározók a füstlyukas kontyolt nyeregtetős lakóházak. A századfordulón épült új lakóházak itt is az amerikás kivándorlók és visszatelepedők viszonylagos jómódját példázzák.

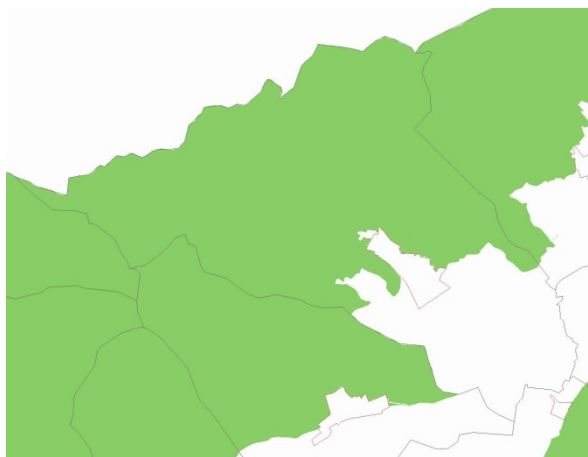
Szadvár Derenk történelmi területén helyezkedett el, ezért helyben „derenki vár”-nak is nevezték. Az erősségnek kiterjedt irodalma van, a történelmi irodalomba Désthy Mihály 1969. évi alapos ismertetésével került be, aki az 1965. évi felmérését is közölte. A vár kiépülésének menetéről, vagy építési periódusairól csak egy teljes – nemrégiben elkezdett – régészeti feltárás adhat pontos képet. Az alaprajzból, az egyes erődítések kialakításából viszont az ma is látható, hogy a vár négy, különböző időszakban épült részből áll. A legkorábbi résznek a középső, közel négyzetes felsővár tekinthető, amely talán a 13. századi erősség átépítésével keletkezett. Ehhez fokozatosan toldhatták hozzá a 14. és 15. században a Ny-i és K-i elővárat, amelyek háromszög alakúak. Legkésőbb a 16. században a K-i részhez egy újabb háromszög alakú részt, az ún. külső elővárat építették. A kerek bástyák a 15. sz. második feléből, illetve a 16. sz. elejéről származhatnak, míg a D-i, és Ny-i oldalán álló ötszögű bástyák – analógiák alapján – a 16. sz. közepén épülhettek.

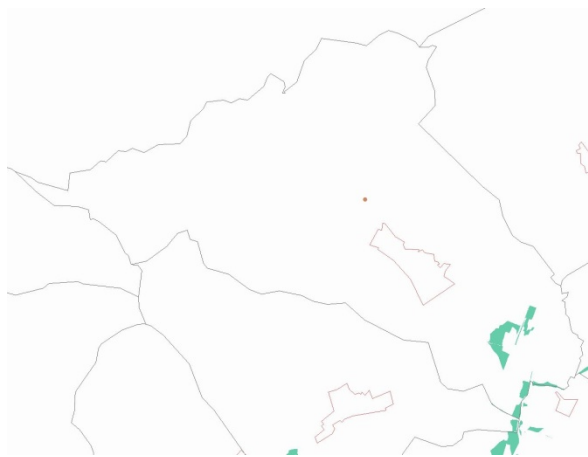

Természeti örökség

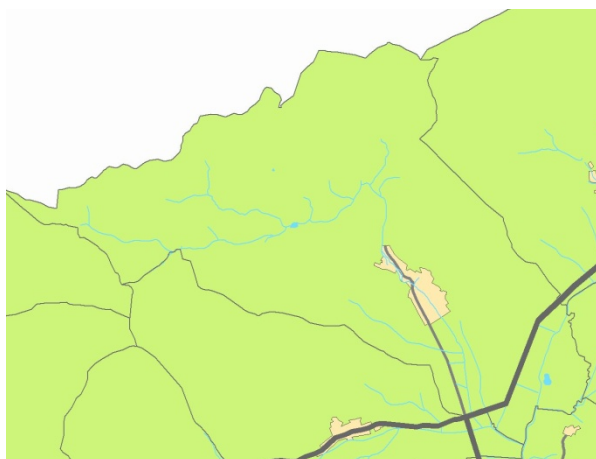
Szögliget esetében a természetvédelem meghatározó jelentőséggel bír, a védelem azonban nem csak a nemzeti parki védettségéből áll. A település közigazgatási területét érintő védettségek a következő táblázatban láthatók.

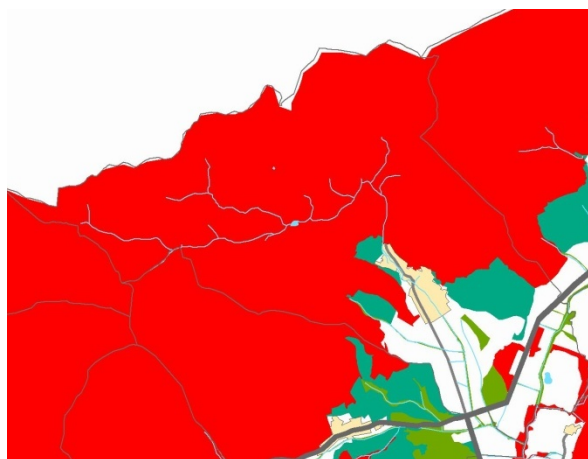
Nemzeti Park lehatárolása

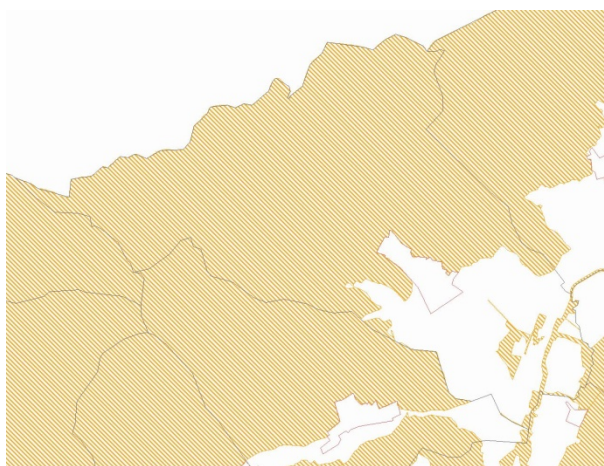
Ex lege védett láp elhelyezkedése

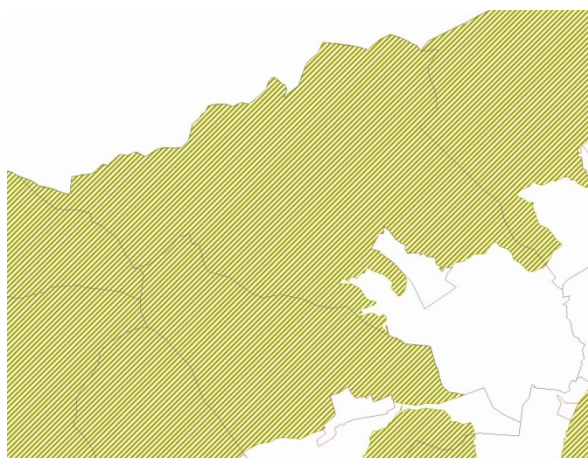
Tájlépvédelmi övezet lehatárolása

Ökológiai hálózat lehatárolása

Natura 2000 terület lehatárolása

Natura 2000 madárvédelmi terület lehatárolása

Felszíni és felszín alatti vizek érzékenysége

Aggteleki Nemzeti Park lehatárolása

A település közigazgatási területén található ex lege védett láp fennmaradása a helyes tájgazdálkodáson múlik. A lápos terület egy érzékeny indikátora a tájban zajló folyamatoknak, megőrzése kiemelt szempont.

Natura 2000, európai szintű védettség érinti a település jelentős részét, mely elsősorban az élőhelyeket védi, ezzel a védett vagy értékes fajok otthonát, nemzetközileg értékes vizes élőhelyeket (Ramsari területek hasonló értékeket védenek) és önmagukat a fajokat is őrzi. A védettség kihat a gazdálkodás intenzitására, az alkalmazható módszerek és anyagok típusára.

A települést ölelő táj tájképvédelmi övezet része, ezért nem csak a zoológiai és botanikai értékek miatt szükséges a külterületi részek védelme, de tájésztétikai okok miatt is. Érték a kopár sziklás felszín a száraz gyepekkel és a kanyargó patakokat követő égerliget is.

A Világörökség részét képező felszín alatti világ legjelentősebb képviselője a 25 km összhosszúságú Baradla-Domica barlangrendszer, melynek 5,3 km-es szakasza a Domica-barlang, Szlovákiában található. A több bejárattal nyíló Baradla nemcsak a térségnek, de hazánknak is legkiemelkedőbb – legrégebben kutatott, legismertebb, képződ-ményekben leggazdagabb – barlangtani értéke, amely a múlt században a világ második, 1965-ben a nyolcadik, 1969-ben a tizennegyedik, 1973-ban a huszadik leghosszabb barlangjaként tartották nyilván.

Tájhasználat

A táj egy érzékeny egyensúlyi állapot megtestesülése, melynek jövője a mi kezünkben van. A települést körülvevő táj az évszázados művelés során létrejött szokások, viszonyok, kulturális és természeti értékek együttesét őrzi és tükrözi. A XXI. században látható tájhasználat egy pillanatkép, melynek megőrzése kiemelt feladat, ennek eszköze pedig a tájvédelem.

A tájvédelmet helyi és nemzetközi szabályozásokkal lehet a helyes mederben tartani. Az egyik a bioszféra-rezervátumok világhálózata, mely létrehozásának célja a hogy előmozdítsa és bemutassa az ember és a bioszféra között létrejövő kiegyensúlyozott kapcsolatot. Annak érdekében, hogy prezentálják az ökológiai rendszer sokszínűségét, a rezervátumok magukba foglalják a szárazföldi, a vízparti és a tengeri ökoszisztéma területeit.

A település környéki mozaikos szerkezetű terület fajgazdagsága és egyedi szépsége a természetvédelmi kezelési tervek alapján, a művelési ágaknak megfelelő használattal őrizhető meg. A gazdálkodás területei, a települések lakóterülete valamint a sérülékeny sziklagyepek és vizes élőhelyek, vagy a nádasok, gyepterületek, erdők más-más hagyományt őriznek, megőrzésük eltérő kezelést kíván. Védett területeken a művelési ágak arányának és az épületek sűrűségének megőrzése, a történeti tájrendszerhez igazodó használat és fejlesztés különösen hangsúlyos elvárás

Egy táj védetté nyilvánításának célja a táj jellegének megőrzése, természeti értékeinek a felszíni és felszín alatti vizek és vízkészleteknek, és vízgyűjtőinek, az érintett területek erdeinek, termőtalajának és más megújuló természeti erőforrásainak védelme, és a természetszerű gazdálkodási módok elterjesztése révén a vízminőség javítása. E cél a természeti területek élőhelyi adottságainak, természetes terepviszonyainak, vízháztartásának, növénytársulásainak megőrzése esetén teljesül, a történetileg kialakult, racionális tájhasználat, művelési módok fenntartásával. Meg kell akadályozni a települések összenövését, a mezsgyék megszűnését. Erre kell törekedni a következő évek, évtizedek során is, hogy ez az érzékeny védelmi rendszer hibátlanul működhessen tovább.

Szögliget építészeti karakterei

Szögliget településtípusa völgyi falu a patak mindkét oldalán található utcákkal. A település központja több utca torkolatánál kialakuló térfűzés közelében van, templomokkal, középületekkel. Az elmúlt évtizedekben a bekötő út mentén és az abból nyitott új kereszt- és párhuzamos utcákkal dél felé terjeszkedett a falu.

A régi és az új faluszerkezet egymástól térben elválik.

Szabálytalan telkeken lakóház és nagyméretű csűrök voltak jellemzőek.

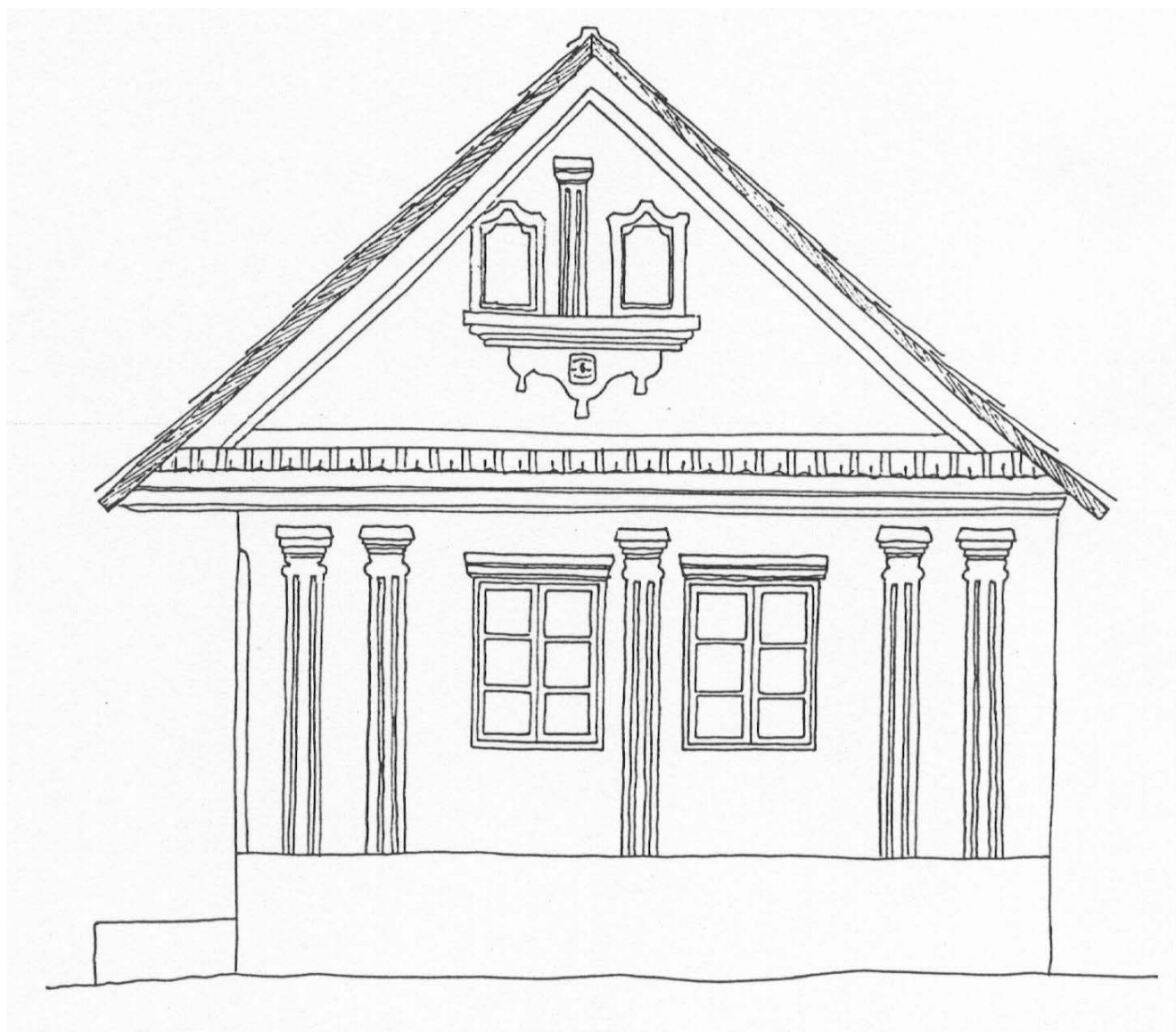
Szögliget települést az alábbi karakterterületekre osztottuk fel:

Történelmi településrész - Hagyományos falukép

„Kockaházak” terület

Átalakuló, új településrész

Mezőgazdasági terület / Külterület

Történelmi településrész - Hagyományos faluképi terület

A jellemző beépítés fésűs, soros udvarokkal, kertvégi pajtákkal. Hagyományos épülettípusa a kontyolt vagy füstlukas (alulkontyolt) tetejű oldaltornácos ház, a lejtésviszonyok miatt néhol az első szoba alatti pincével. Újabb házakon a felülkontyolt tetőforma is megjelenik.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Előfordul olyan változat is, ahol a tornác leköveti az épület alakját, vagyis befordul az új szoba mögött.

Szögligeten találunk olyan épületet is, ami „vinkelyes” ház, de láthatólag nem bővítéssel jött létre, hanem eleve így épült. Ez az épülettípus polgárosult ízlést tükröz, a városi polgárházak hatásának tudható be.

A település különös értéke, hogy a 20. század második felének általános faluképi átalakulása – a kockaházak és nagyházak nagyarányú megjelenése – a település történelmi magját csak kis mértékben érintette, így a hagyományos településképet itt egységesen megmaradt.

Két, példásan megőrzött régi lakóépületben tájházat alakítottak ki: (Dúber) Pista bácsi tájháza a régi Szögligetet, míg az önkormányzat által fenntartott a derenkiek mindennapjait idézi.

„Kockaházas” terület

A II. világháború utáni társadalmi változások, a komfortosság igénye, az iparosított építkezés hatása együttesen hozták létre a köznyelvben kockaházként nevezett épülettípust. A korábbi falusi házakra jellemző nyeregtetővel szemben ezt sátozott fedő, az egyenes hosszanti elrendezést pedig felváltja kétraktusos alaprajz.

A hozzáállás alapvetően megegyezett az elődök házépítő szokásaival: helyben beszerezhető anyagokból és helyben található hozzáértéssel. TŰZÉP (tüzelő és építőanyag kereskedés) mindenütt volt, és minden faluban volt városokba bejáró szakmunkás is, kőműves, villany- és vízszelző. És még rendelkezésre állt a rokoni, baráti építő szolidaritás, a kaláka.

Kockaház alapvetően kétféle módon jöhetett létre: a korábbi épületek átalakításával, vagy új építéssel. A kettő nem jelent időbeli sorrendet, hiszen parasztház átalakítás kockaházzá megtörténhetett ötven éve és a közelmúltban is.

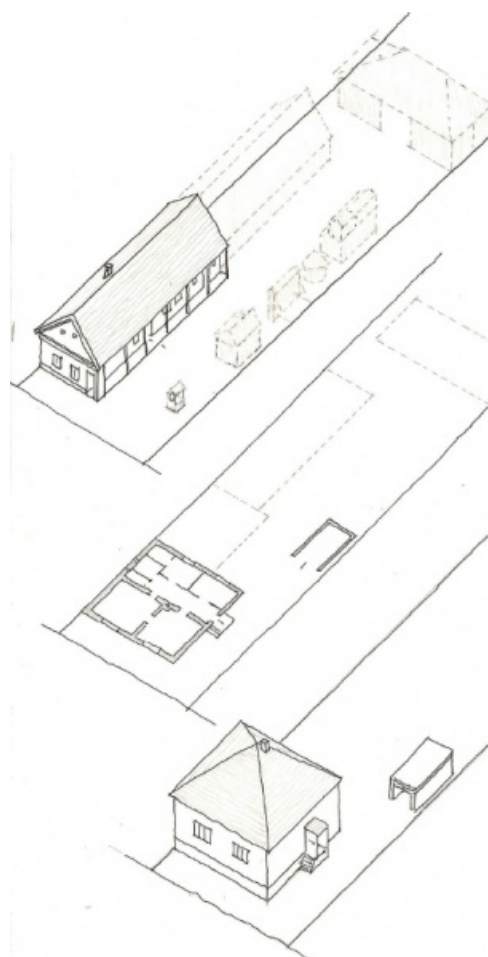
Sajátos folyamat figyelhető meg a Szögliget településközpontjába vezető főút felső oldalán: itt a telkeket a II. világháborút követően, idővel hosszában kettéosztották, és ezzel a régi háromosztatú épület udvarán, azzal szemben épült meg az új kockaház. Így előállt az az utcakép, amiben a hagyományos épületet kockaházzal váltakozik.

Az átalakításnál egy újabb szobát építettek az utcai oldalon. (Ez a mozzanat hasonló ahhoz, ahogy a század elején létrejöttek a vinkelyes házak.) A megmaradó utcai szoba két kisebb ablakát is kicserélték egy nagyobb, háromosztású, redőnyös ablakra, így a régi és az új szoba egységes utcai megjelenésű lett. Az új szoba mögött az épületet üvegezett verandával toldották meg, így már ki is alakult az a közel négyzetes épülettömeg, ami sátozott fedővel lefedhető. Gyakoribb azonban, hogy az épületet az alapoktól kockaházas elrendezéssel építik, vagy a lebontott hagyományos épület helyén, vagy új parcellákban.

Ez utóbbi kedvezőbb abból a szempontból, hogy az új telkek a hagyományosnál valamivel szélesebbek, így az épület mellett marad még használható oldalkert. A telkek hossza viszont lerövidült, így kisebb mezőgazdasági épületek éppen csak elfértek, de csűr már nem.

Az új házak középfolyosóról feltároló alaprajzi elrendezése a modernizálódó, városiasodó társadalom változó életformájához igazodott, megjelent a harmadik szoba, a komfortos fürdőszoba és konyha. Bár a kockaház az egész ország területén azonos elrendezésű, megjelentek változatai. A padlóvonalat a hagyományos parasztházénál jóval magasabbra emelték, így a bejárat elé lépcső került, amit előtetővel fedtek.

Újabb változatban a kiemelt lábamatban pince épült, majd garázs, ideiglenes használatú szuterénszint. Végül a pince is megközelítőleg normál belmagasságú lett, így az épület már emeletessé válik.

Átalakuló új településrész

A '80-90-es évek „nagyházas” típusú építészeti új építkezésmód terjedt el, amely méreteivel igyekezett „többről-többré” emelkedni a szomszéd épületek fölé. Nincs még egy korszak, mely ennyire átírta volna településeink hagyományos képét, az építkezés a szocialista időszak tipikus presztízs kérdése lett. A módszer a kockaház fejlődési tendenciáját folytatta: alá és fölé építettek. Alá kerülhetett pince, műhely, garázs, szuterénszint, esetleg üzlet. Fölé emeleti szint, vagy nagy tetőtér, amit előbb-utóbb beépítenek majd, „hiszen felnő a gyerek, laknia kell valahol”. A korszak épületeinek nagy hányadában előfordul félszint-eltolásos elrendezés. A házon van erkély vagy lodzsa-féle, bár nem használják semmire. Az ilyen házak már tervezői segítséggel épültek, nagyjából típusú tervek adaptálásával. A nagy ház sokszor kihasználatlanul maradt: néhány év múlva a gyermekek elköltöztek, az energia drága lett, az építető nem szívesen lépcsőzött. Így az az ellentmondásos helyzet is előfordulhatott, hogy csak a szuterénszintet használták, a földszinti és emeleti terek üresen álltak.

A nagyházak új parcellázású területen, oldalhatáron álló beépítéssel készültek, a hagyományos falusi arányrendszert figyelmen kívül hagyva, utcára merőleges, vagy azzal párhuzamos nyeregtetővel, valamint kő lábazattal.

Építészeti ajánlások

„Jó itt. Nincs más,
csak a kis ház.
Kint csönd és fény.
Bent te meg én.”

Szabó Lőrinc

Az ajánlások kiterjednek minden olyan elemre, ami a településen járva befolyásolja az összképet. Legyen az kerítés, előkert, alkalmazott növények, tornácok, tetődíszek, ajtók, ablakok vagy egyéb díszítő részletek. Mutatunk szakmai szempontból néhány jó példát, ami a későbbi felújításoknál mintául szolgálhat.

A falu szerkezetét, építészeti karakterét tiszteletben tartva e településen elvárás a meglévő településképhez való igazodás, ami elsősorban az új építések léptékét (méretét), a beépítési módot, a tömegalakítását, másodsorban az anyaghasználatot és a részletformálást jelenti.

Hagyományos falukép

Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése

Szögligeten utcánként a házak magassága közel azonos. A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek utcaképébe. Emeletes épület nem javasolt, legfeljebb tetőtér-beépítéses.

Az épületek utcafenti szélessége se legyen nagyobb, mint a hagyományos szomszédos épületeké, legfeljebb 10–15%-kal, (ilyen méretnövekedési lépcsők voltak régebben is.). Ez azt jelenti hogy a hagyományosan jellemzően 5–6 méter utcai traktus szélesség felmehet 7–7,5 m-ig. Ha az elhelyezni kívánt funkciók miatt szükséges a nagyobb épületszélesség, az inkább az épület hátsó részén legyen, ami az utca felőli látványban kevésbé zavaró.

Az épületek alaprajzi szerkesztését illetően javasolt az egymenetes, hosszanti alaprajzi elrendezés, lineárisan sorolt helyiségekkel. A hosszúház elleni érv, hogy keskenységébe nem férnek be a korszerű kényelmi berendezések (fürdő, wc, ruhatár stb.). Ha a lakáshasználatban is követni akarjuk a hagyományt, akkor középen a konyha legyen, „ahol az asszony intézi a család dolgait”. Ebből a központi térségből nyithatók a lakoszobák, esetleg padlástér-beépítés. Az új, különleges rendeltetések helye – nagy terasz, műhely, műterem – hátul legyen, ahol elegendő hely van, ott ahol a hagyományos elrendezésben az istálló volt. A gépkocsitároló is inkább a telek hátsó részébe kerüljön, semmiképpen ne az utcáról behajtható pinceszinten.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakoszobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

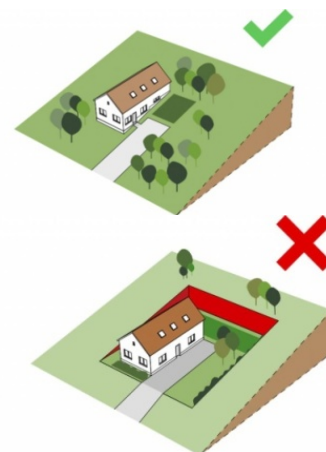
Beépítési mód, telepítés

A településre jellemző az oldalhatáros (fésűs) beépítés, előkerttel vagy előkert nélkül. Az oldalhatáron álló lakóház hagyományosan istállószerűen folytatódik, amihez további kisebb állattartási és tároló épületek kapcsolódhatnak, előzővel összeépítve vagy különállóan. A lakóházzal átellenes oldalon a szigetszerűen előfordulhatnak kisebb tároló, állattartó vagy egyéb épületek. (udvari kemence, kútház)

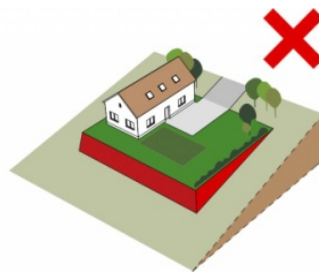
Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik.

Keskenyebb telekszélesség esetén a keresztcsűrök majdnem a telek teljes szélességét lefedik, a szomszédos csűrök láncolatot alkotnak. Ma már sajnos a csűrök csak részben maradtak meg.

A falukép kialakításában a legszembeötlőbb az utcabeépítettség,

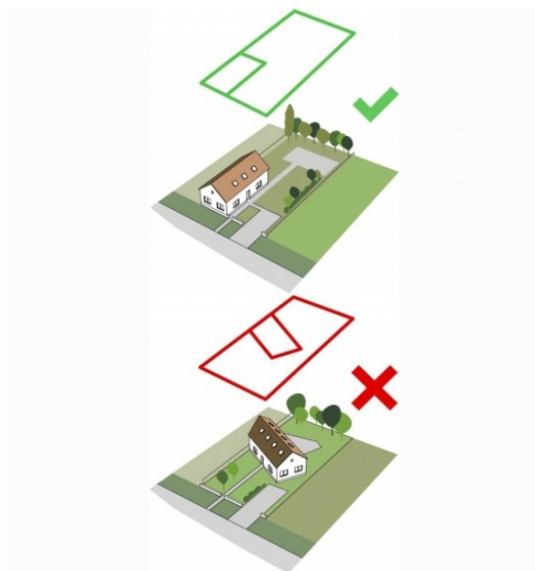

azaz hogy a lakóházak az utcához viszonyítva miként helyezkednek el. Szögligetre jellemző az előkertes beépítés, ahol az épületek többé-kevésbé merőlegesek az útra, az út (a kerítés) és a ház közé kisebb előkert szorul.

Terepalakítás

Szögliget dombos, ezért a családi házak építésénél lejtős telekre kell számítani. Nem elfogadható az épület földbevágása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható. Nem elfogadható továbbá a ház teljes kiemelése sem, mivel így a ház feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédjai közül. Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevesebb földet kell megmozgatni. Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális. Erre a meglévő épületeknél is számtalan példát látunk, olykor az épület utcai része alápincézett.

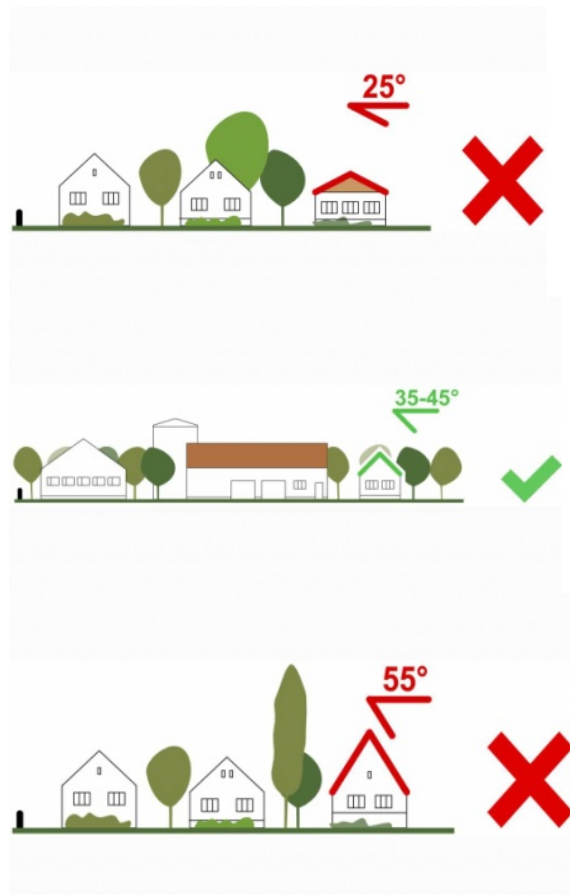
Tetőforma- Tetőhajlásszög

Szögligeten az épületek legtöbbjének tetőformája: füstlukas (alulkontyolt), kisebb részben kontyolt, de előfordul oromfalas és felülkontyolt tetőforma is. A nyeregtető az épületvégen jellemzően oromfalas. Előfordul, hogy az épületet az oldalkert felé rizalit-szerű bejárattal bővítik, ekkor nyeregtetős tetőidom csatlakozik merőlegesen a fő tetőidomhoz. A tetőn nincsenek felépítmények, esetleg egy padlás-szénabedobó.

A történelmi településrészen lévő családi házak tetőformája egyszerű, így új építéseknel is kerülni kell az összetett tetőidomokat. Felújításoknál, átalakításoknál meg kell őrizni az eredeti tetőformát.

Szögliget hagyományos településrészén a családi házak tetőhajlásszöge közel azonos (35–40 fok között). A meglévő épületek közé épülő új háznak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképhez.

Az új építésű „L” alakú alaprajzi formát követő házak tetején az utcával párhuzamos tetőgerinc is megjelenik. Ennek lezárása lehet kontyolt, oromfalas, vagy a kettő keveréke (ekkor az oldalhatárhoz közelebbi tető kontyolt, élszaruuval átfordul az utcára merőleges tetőbe, a másik oldal oromfalas).

Tetőhéjazat, eresz

Szögliget épületeire a cserépfedés jellemző, mind a lakó mind a melléképületeken. Kiseb arányban fordul elő elemes palafedés, (franciafedés) még kisebb arányban hullámpala.

Tetőfelújításoknál és új építéseknel leginkább cserépfedés használata java szegélycserép javasolt. A méltósággal öregedő cserépfedés nagyszerű látványt nyújt, ezért javasoljuk a bontott és átválogatott, megtisztított cserép újrahasznosítását. Ha lakóépületre már nem alkalmazható, a melléképületen még megfelelő lehet.

Ha új cserepet veszünk, az lehetőleg a régihez hasonló mintázatú legyen: hódfarkú, íves vágású, illetve szalagcserepek.

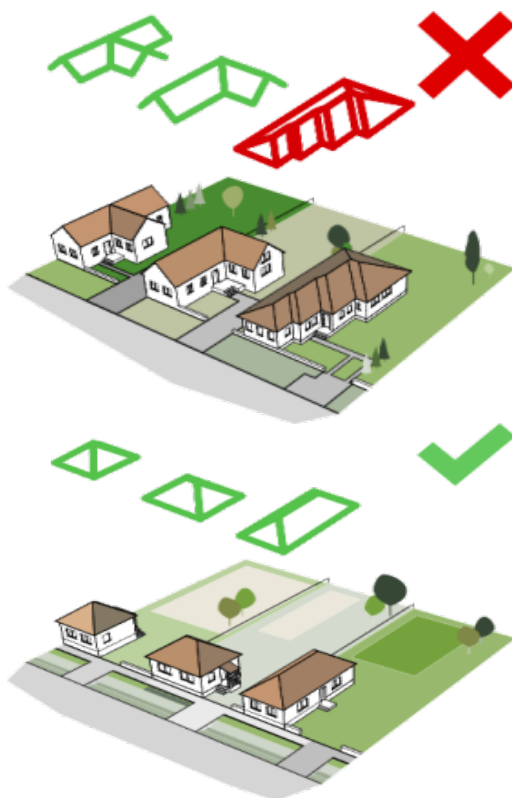
Oromzatos tetőnél sem javasolt a szegélycserép elem alkalmazása, az oromlezárás oromdeszkás vagy habarcsos kiképzésű falazott legyen.

A tetőn lévő bádogos szerkezetek – oromszegély, kéményszegély – filligrán kilapításúak legyenek –, lehetőleg ne legyenek láthatóak.

Az elemes palafedés ma már ritkán alkalmazott, egyes fajtái azbeszt tartalmuk miatt egészségre károsak.

Hullámpala, cserepes lemez, műanyag hullámlemez, polikarbonát fedések használata nem javasolt.

Meglévő házak utólagos hőszigetelése nem javasolt, legfeljebb hőszigetelő vakolatrendszerrel, a vakolatdíszek utólagos helyreállításával.

Vakolatok, színhasználat

A falakat kevés kivételtől (olykor a vakoldal, végfal) eltekintve az épületen mindig bevakolták vagy sártapasztást alkalmaztak. A falazaton lévő vakolat, mészhabarc anyagú meszes homok vagy helyben fejtett kőzetliszt, a tapasztásé agyag, agyagos föld. A fal végül meszelést kapott.

Szögliget épületeinek színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag- és színhasználat, jellemzők a pasztellszínek, a „föld” színek. Nem jellemzők azok az élénk színek, amik a természetben sem fordulnak elő.

Szögligeten a mai napig fellelhetők a homlokzati vakolatdíszek szép példái. Gyakori a nyílások keretelése, alatta könyöklőpárkány, föllette szemöldökpárkány, vakolatpilaszterek (oszloputánzatok), kváderezés (téglautánzatú vakolatdísz). Előfordulnak ornamentális vagy geometrikus formákat felvonultató vakolathímek, évszámok. Épület felújításoknál javasoljuk a hagyományos sártapasztás vagy mészvakolat használatát. Gyakran elkövetett hiba, hogy a régi falazatokra cementes vakolat kerül, ami lezárja a falazat „légzését”, ami aztán előbb utóbb tönkremegy, leválik.

A színezés lehetőleg illeszkedjen a település meglévő színvilágához. Kerülni kell a feltűnő, élénk színű, vagy túl sok színt felvonultató színezést. Egy épületen legfeljebb három szín használata javasolt.

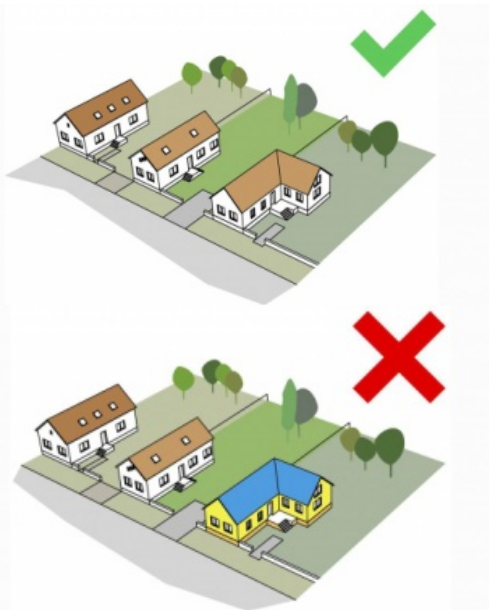
Festésként kizárólag a meszelés a megengedhető, ez nemcsak esztétikai kívánalom, hanem a páraáteresztést is biztosítja. Diszperziós műfestékek használata kerülendő.

Az épületek utólagos hőszigetelése nem javasolt, régi épületeknél semmiképp. Új épületek esetében célszerű olyan falazóelem vastagságot választani, mai rátét polisztirol vagy kőzetgyapot nélkül is megfelel a hőtechnikai előírásoknak.

Az egykori vakolatdíszeket helyre kell állítani. Ehhez mészhabarc a megfelelő (1 térfogatrész méspép és 3 térfogatrész száraz, 2 mm-es homok).

Új épületek esetében a régi díszítőelemek használatával óvatosan kell bánni. Sok esetben előfordul a díszítő motívumok bár egy az egyben a régiek másolatai, elhelyezésük, arányrendszerük hibás így az összkép kedvezőtlen. A kivitelezés előtt érdemes megfelelő részletezettségű tervet készíteni, szakember bevonásával.

Mindenképpen kerülni kell az előre gyártott polisztirol díszítőelemeket, mivel ezek sem stílusukban, sem minőségükben nem illenek a hagyományos faluképbe.

Kerítések

Ha ránézünk egy utcára, a házak mellett a legmeghatározóbb elem a kerítés, mert nagy felületen tudja gazdagítani az utcaképet. Szögligeten még ma is fellelhetők archaikus anyagú és formavilágú kerítések és kapuzatok, amik az új építésnél is mintául szolgálhatnak.

A kerítések anyaga kő fa vagy fém, illetve ezek kombinációja.

A kő kerítések általában sárba rakottak, vakolás nélkül, vagy egyszerű vakolással (kanálfröccsvakolással). Nagyon szépek – és hasznosak – azok a kőkerítések, amik egyben támfalként is funkcionálnak.

A településen egyértelműen a fa kerítések a dominánsak, abból is a vékony léckerítés fordul elő leggyakrabban, színben a natúr fa, sötétbarna, kék, fehér és szürke jelenik meg. Kiegészítő elemeken ezek kombinációja, illetve a piros szín látható.

A kerítések leglátványosabb eleme a nagy- és a kiskapu. A nagykapu deszkázatos, lehet két- vagy egyszárnyú, borításos. A kiskapuk között szép számmal találunk fedeles ácsolt keretűeket. Ismerünk vésett-faragott díszítésű kapufélfát is a területről.

Már a II. világháború előtt terjedőben volt a drótfonatos kerítés és a kovácsoltvas kerítés, aminek szép példái láthatók Szögligeten.

Felújításnál javasolt a meglévő kerítések megtartása

A keményfából készült léckerítéseknél érdemes odafigyelni a lécek fejének kialakítására: általában hátracsapták és hegyezték azokat. A léceket a tartófára, a rígelre szögezték, szemből a szögezést takaródeszkával borították. A léckerítés mezőit gyakran meszelt

kő- vagy téglaszlopok közé tették, a kerítéseknek lábukat is lehetett. A kőoszlopok lezárásául lépcsőzetesen rakott téglagúlat használtak.

A kerítések leglátványosabb eleme a nagy- és a kiskapu. A nagykapu deszkázatos, lehet két- vagy egyszárnyú, borításos. A kiskapuk között szép számmal találunk fedeles ácsolt keretűeket. Ismerünk vésett-faragott díszítésű kapufélfát is a területről. A kapuk vasalásait és zárait a kovácsok készítették.

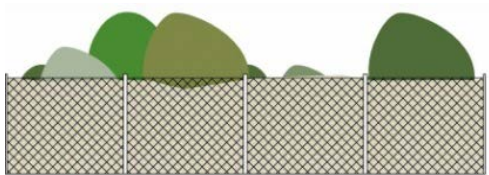
A faanyagot általában karbolla tartósították, míg a vaskerítést zöld olajfestékkel mázolták.

A kerítések előtt járda húzódott, már a II. világháborút megelőzően lehetett betonból vagy nagyméretű lapos kövekből kirakott

A faluban léckerítés, léckerítés kő lábazattal, kovácsoltvas kerítés elem kő lábazattal és pillérrel, alacsony terméskő fal, illetve fa vagy vékony elemekből álló kovácsoltvas kapu alkalmazása ajánlott, amin keresztül látszanak a szépen rendben tartott kertek, az udvarok és a melléképületek. Teljesen zárt kerítés, kapu alkalmazása nem javasolt.

Éppen ezért a hagyományos anyagok és színek alkalmazása javasolt. Nem véletlenül alakult ki az a forma és ritmus, amit ma is láthatunk eredeti, vagy adaptált formában. A régi mesterek tudták milyen anyagot, szint és arányt kell alkalmazni.

Szőgliget település hagyományos részein az áttört kerítések kívánatosak, tömör és nem átlátható megoldások nem elfogadhatóak.

A falut szemlélve léckerítést, illetve beton, vagy kőlábazattal épült kovácsolt kerítéseket találunk. Érdeemes a meglévő, szép példákat megfigyelni, s ezek alapján a faluképbe illeszkedő kerítést tervezni. A teljesen átláthatatlan, tömör utcai kerítés kerülendő. Bár az oldalsó és hátsó kerítések rejtettebbek, mégis érdemes anyagukat, zártságukat átgondolni. Célszerű szem előtt tartani, hogy ezen a vidéken hagyományosan léckerítés választotta el a portákat, majd a 70–80-as évektől fokozatosan teret hódított a fa, vagy betonoszlopokra feszített drótháló.

Meglévő épületek komfortosítása

Egy 70–80 évvel ezelőtt épült ház átalakítása a mai igényeknek nehéz feladat, de nem lehetetlen.

Az egymenetes, hosszanti elrendezésben nehezen alakítható ki korszerű alaprajz. Segíthet, ha a tornác egy része vagy a kiugró tornácrizalit beépítésre kerül, beüvegezéssel, mellvéd-falfalazással. Az épület hátsó kert felőli vége lehet nagyobb arányban üvegezett, folytatódhat ugyanazon tetőidom alatti fedett-nyitott teraszban.

A vizes technológiák a hagyományos szerkezetű régi házakban ugyancsak gondos elválasztást igényelnek. Egy fürdőszoba beépítése például régi vályogtégla, kő, falfalazatú házban „kabinelv” szerint – légréteges, vízzáró szerkezeti egységben történhet. A korszerű, egybeépített műanyag falú kabinok (WC, fürdő) behelyezése kitűnően bevált bármilyen régi szerkezetű épület esetén, nyugati országokban általános megoldás.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott, ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

Alaprajzi területnövekményt padlástér beépítéssel is el lehet érni. Fontos, hogy a tetőidomot ne uralják sorolt tetőfelépítmények. Az egykori istállóajtó fölötti padlásbedobóból kiváló tetőablak alakítható ki. Több helyen elterjedt megoldás, hogy a füstlikas tető átépített oromfalán a deszkázat hézagos, ami mögött lévő síkban helyezik el az üvegezett ablakot.

A hátsókert felé eső oromfal, hasonlóan a földszinhez, nagyobb üvegfelület elhelyezésére alkalmas. Ha szükséges még tetőbevilágító, inkább tetősík ablakot használjunk, de csak egyet-egyet tetőfelületenként.

Új építésű házak formálásánál javasolt a helyi motívumok, szerkezetek, jellemző építőanyagok használata – többek között ez is a célja jelen Arculati Kézikönyvnek –, azonban az fejlődés nem állhat meg, egy-egy új építészeti elem, modern formálás is feltűnhet az új épületeken. Azonban fontos, az új házak ne minden elemükben akarjanak mások lenni, az illeszkedés legyen a fő szempont.

Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények

Elvitathatatlan igénye a mai kor emberének a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb. Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek. A napelemeket ne szórtan helyezzük el, hanem egy blokkban lehetőleg egy teljes tető felületet fedjenek le.

A szerelt kéményeket lehetőleg a régi kéménybe húzzuk be, vagy kapjanak falazott köpenyt.

Kertek

A rendben tartott kertek a falu ékei lehetnek, főleg, ha a gazda gondossága az előkertben is megmutatkozik. Több szép kertet és kertrészletet találhatunk Szögligeten. A gondozott kertek egy ápoltság, élettel teli faluképet adnak, mert a kert az élet tere és a hagyományos falusi porta része. Nincs parasztház kert nélkül.

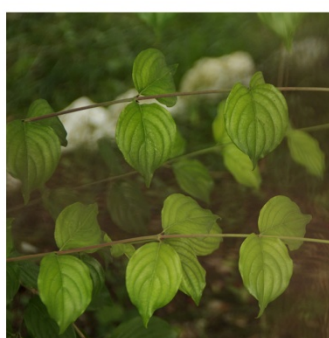
„Minden kertképzetünk gyökere a paradicsomi kert”

Szűcs Gábor

Ha az épület szempontjából nézzük a képet, akkor képzeljünk el telket csak épülettel és kerítéssel rajta. Meztelen! Ha ugyan ezt a házat előkerttel, bokrokkal, szépen rendben tartott gyeppel és fákkal képzeljük el, sokkal vonzóbb és élhetőbb együttest látunk. Összetartozik a zöld és az épített környezet, egymás kiegészítve adnak egy egészet.

Az előkertben a színek megjelenése, az épület előtt a bátor forma-használat, és alacsony, maximum 1 méter magas növények a hátsó kertben pedig a nyírt gyepek és az idős fák gondozása ajánlott. Ha van tornáca a háznak, és a tulajdonos nem sajnálja eltakarni a faragásokat, akkor ajánljuk a különböző növények, különösen szőlő ültetését a tornáca lábához.

Növények

Növények a kert csodái. Színesek, illatosak és szinte egész évben megörvendeztetik a kert tulajdonosait. A növények hálásak, meghálálják a törődést, a gondoskodást, és cserébe ellátnak minket szemet gyönyörködtető látvánnyal, ínycsiklandó terméssel.

A településen járva látszik, milyen növények érzik jól magukat, és mik jellemzők a falu egészére. Szögliget esetében számos jó növénnyel találkozhatunk, amik további telepítésével üdeséget adhatunk az utcáknak.

Egy virág bájos, két virág kedves, sok virág döbbenetes hatást tud elérni, ezért javaslatunkban a közterekre vonatkozóan tömeges ültetést ajánlunk. Ezt legkönnyebb évelőkkel vagy magról vetett virágokkal lehet megtenni. Ajánlott virágok:

- ligetszépe / *Oenothera biennis*, *Oenothera speciosa* 'Siskiyou'
- kerti liliom / *Lilium regale*, *L. bulbiferum*, *L. lancifolium*
- menyecskeszem / *Coreopsis laciniata*, *C. tinctoria*
- borzas kúpvirág / *Rudbeckia hirta* 'Glória', 'Napfény'
- díszgyertya / *Gaura lindheimeri* 'Gambit White', 'Siskiyou Pink'

A fák az utca és a település ruhái. Ha felülről ránézünk egy falura, meglepően sok zöld felületet, és ezen belül sok lombot látunk. A hagyományos faluképhez hozzátartoznak az idős lombos fák, és a girbe-gurba gyümölcsfák.

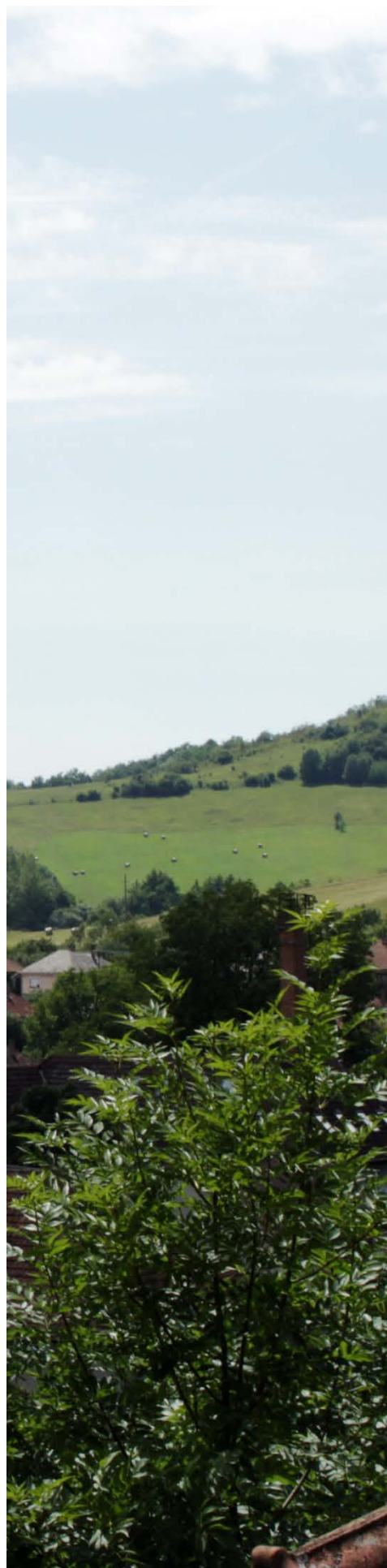
Egy idős fa értéke abban rejlik, hogy 100 év alatt számtalan hatás érte, számtalan sérülés érte, mégis áll, terem és árnyékot ad. Minden meglévő, idős fát meg kell becsülni a faluban, kiemelt figyelmet érdemel a templom előtt álló hársfa, illetve a főutcán álló példányok.

Szögliget központjában, ha fásításra kerül sor, a következő fajokat ajánljuk ültetésre:

- kislevelű hárs / *Tilia cordata*, *T. cordata* 'Debrecen'
- ezüst hárs / *Tilia tomentosa*, *T. tomentosa* 'Szeleste'
- közönséges dió / *Juglans regia*

A belterületen kívül eső zöldfelületeken is szükség van a fákra, akár egyedül akár ligetben állva. Értékként tartjuk számon a réteken, legelőkön, kaszálókon álló hagyásfák, mert árnyékot és élőhelyet jelentenek a határban. A leggyakoribb hagyásfafajok:

- egybibés galagonya / *Crataegus monogyna*
- vadkörte / *Pyrus pyraster*
- mezei juhar / *Acer campestre*
- vénic szil / *Ulmus laevigata*

Tornácok

A hagyományos magyar lakóház leglátványosabb építészeti eleme a tornác, aminek Szögligeten is szép példái találhatók. A tornác a zárt lakótereket kiegészítő, közlekedésre, tárolásra, esetleg munkavégzésre használt fedett-nyitott tér. A forró nyári napot leárnyékolja, de az alacsony téli napsugarakat beengedi.

Funkcionális indoklása mellett díszíti a házat, a család vagyoni helyzetének jelölésére is szolgál.

A Szögligeti tornác oszlopainak anyaga lehet kő, téglá vagy fa, vagy ezek együttesen. Az oszlopokat alul kő mellvéd vagy fűrészelt díszes deszkamellvéd, felül gerendás áthidalás vagy falazott ívek kapcsolják össze.

A deszkákat egyszerű páccal, kencével kenhették, színük szinte mindig öregbarna, vörös és később zöld.

Szögliget egyes épületein jellemző a rizalit-szerű tornáckiugró építése. Helyi jellegzetesség, hogy a tornác alá pincelejáró kerül, így a tornác fölötti mennyezet nádazott-vakolt, vagy deszkázott, jellemező a tornác hosszán végigfutó deszkázat alsó takaróléccel.

A régi tornácokat helyre kell állítani! A rekonstrukciónál ügyelni kell az egykori szerkezeti illesztésre, a pótlások pontos cseréjére, mindehhez rajzoljuk meg a pontos sablont. Festést csak favédő sötétbarna pácot (paliszander) használjunk, esetleg lenolajos kenést, a többit bízzuk a nap barnító ibolyántúli sugárzására.

Új tornác építésénél – hasonlóan a ház többi díszítő eleméhez – gondos tervezést és visszafogottságot javaslunk. A díszítőmotívumok másolása nem garantálja a sikert, szükséges a megfelelő arányrendszer, a jó szerkezeti kialakítás megtervezése, amihez szakember bevonását javasoljuk.

Járdák, kerti burkolatok

A településen már a II. világháborút megelőzően készültek járdák, többnyire nagyméretű lapos kövekből kirakottan.

A 20. század második felétől elterjedtek a beton járdák, később a térkő burkolatok. Ha lehet ezek területét minimalizálni kell, a falusi környezettől idegen a faltól-falig burkolt udvar.

Szerencsés, ha az új járdák elemesek, és köztük fű nő. Helyi nagyméretű lapos követ elég nehéz beszerezni.

Kompromisszumos megoldásként beton tipegő kő használható. Megformálása azonban ne akarjon követ vagy fát utánozni, megfelelő a legegyszerűbb, 40×40 cm-es négyzetes kialakítású. Ebből az elemből lejtős területen is kialakítható járófelület, vagy tereplépcső.

Tévkő alkalmazása estén kerülni kell a természetidegen geometrikus mintákat – csontkő, fodorkő, hullámkő –, inkább maradjunk a legegyszerűbb téglányformánál. Javasolt az ökogreen térkő, ahol az elemek között fű nőhet.

Ajtók, ablakok

Szögligeten szép régi nyílászárókat találunk, amik az korabeli asztalosmesterek remekei.

A 20. század fordulójától általánosan elterjedtek az 1:2 arányú, cca 1×2 m-es, alul felnyíló, felül bukószárnyas három vagy hatszemes, kettős gerébtokos ablakok. Az ettől korábbi nyílászárók kisebbek. A 20. század második felétől megjelennek a háromosztatú „tüzépes” ablakok.

Az osztott ablakok kívülről gyakran díszítettek, különösen csak itt, a faluban látunk arra is példát, hogy az ablak egyfajta tükörkorona-szerű lezárást kap, profilgyalult és esztergált részletekkel.

Az ajtók a lakórészen felül ablakosak, a külső, gyakran kétszárnyú köpenyajtókon ablak nincs. Minden ajtó jellemzője, hogy filungosak, azaz betétesen kazettásak, a betéteken gondosan profilgyaluvál megmunkált szegéllyel.

Felújításnál javasolt a régi nyílászárók megtartása, asztalos felújítása. A korszerű hőszigetelt üvegezések fogadásához nagyobb tokprofilszélesség kell, ezért ha szükséges hőszigetelt üvegezés, az a belső szárnyra kerüljön, ami az utcáról nem látszó.

A környékünkön létezik olyan asztalosműhely, ahol a régi nyílászárók szerkezeteivel azonos, de hőszigetelt új nyílászárókat tudnak gyártani.

Műanyag nyílászárók nem ajánlottak, a hagyományos utcaképet megtörik.

Homlokzatok

A két háború közötti időszakot pillanatfelvételnél használva, látunk még a 19. század végéről, a 20. század elejéről származó oromfalas épületeket, kontyolt tetővel rendelkező és vízvetőkonyos-füstlyukas házakat, amelyeknél a kőművesnek már jóval kisebb felülete maradt a vakolatdíszek használatára, mint az orommezős házaknál.

Általános megoldás a szimmetrikus vakolatdísz-elrendezés, a padlás szellőzését szolgáló kis ablak, a faablakot keretező motívumok használata.

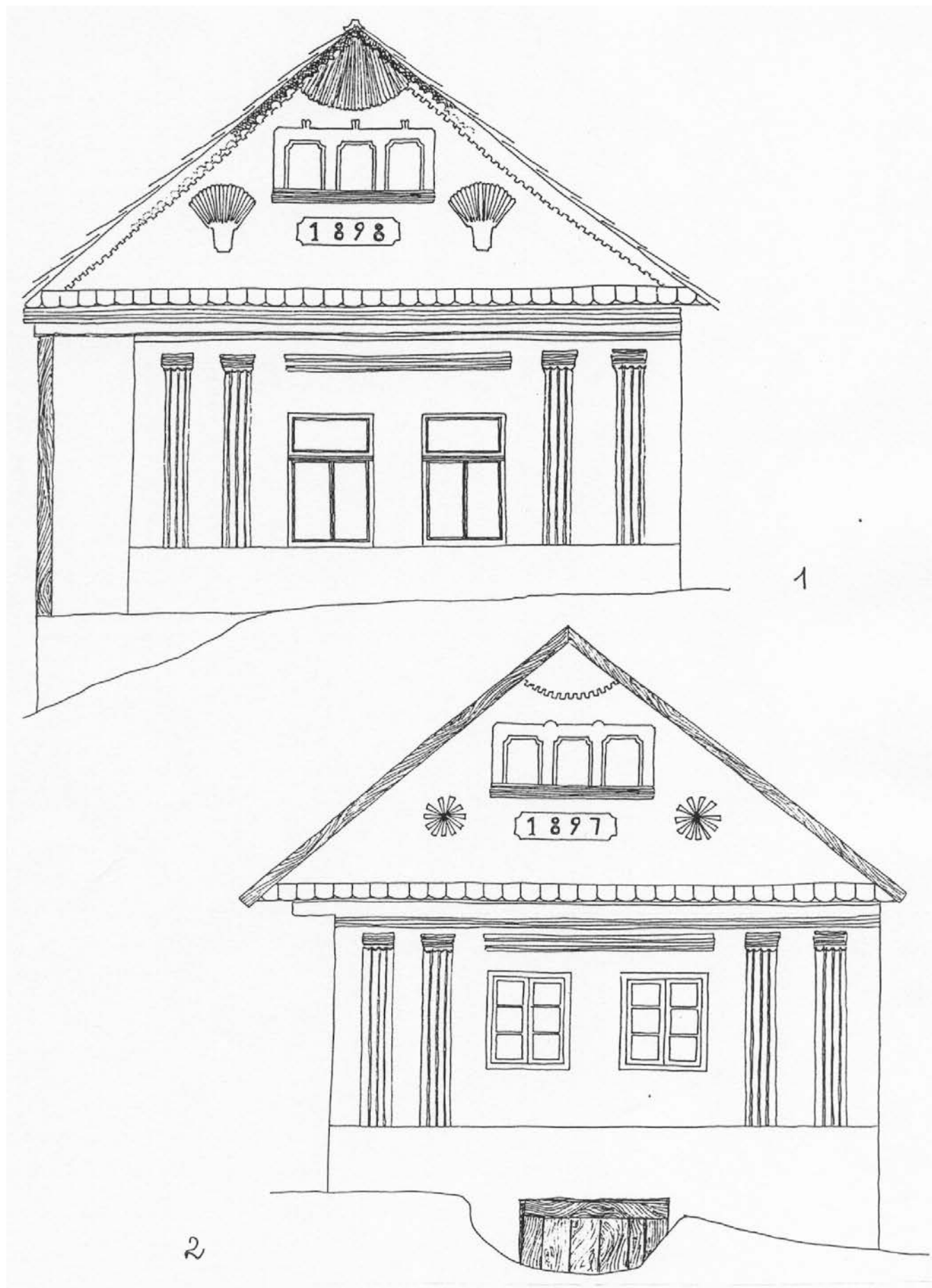
Az oromfallal rendelkező épületek főhomlokzatát tagozatos övpárkány osztja ketté, melyen cserépsor is helyet foglal, ez védi a homlokzat alsó részét az esőtől.

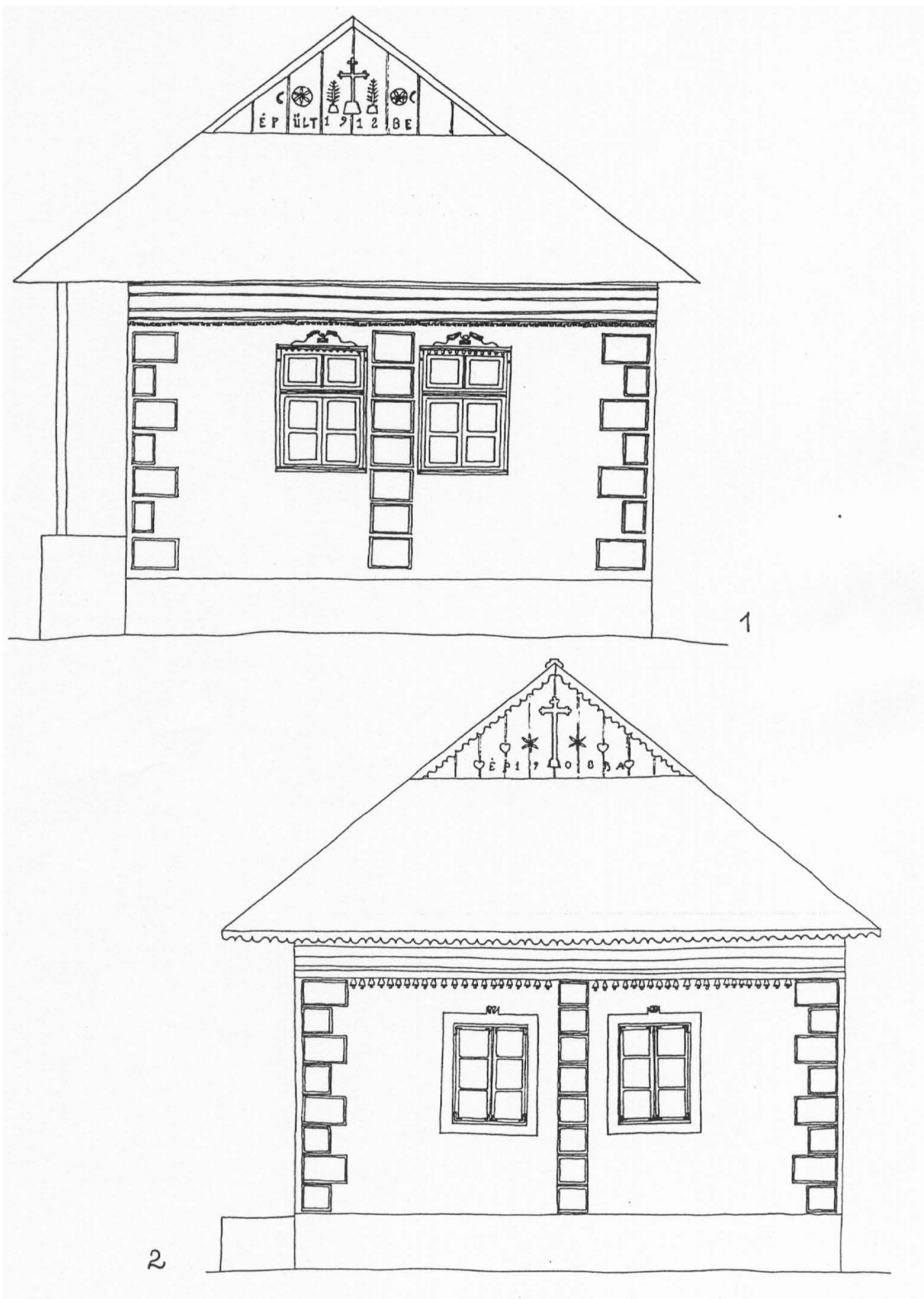
A leggyakrabban alkalmazott motívumok a liliom, levélcsozor, önálló levél, mindezek egyedül vagy díszes keretbe foglalva. Az egész övezetre szolid, pasztell színek (fehér, sárga, szürke, halvány kék) alkalmazása jellemző, fehér háttérrel. Egy-egy házon címer is megjelenik, ami a módosabb családok kiváltsága volt akkoriban. A függőleges osztás az úri kastélyok oszlopait idézi (pilasztér), melyek végén oszlopfők díszelnek. Az idő előre haladtával, a először a követ imitáló díszítések (kváderok) jelennek meg, majd a 20. század második felében már a geometrikusabb díszítés tör előtérbe.

Új építésű ház esetén a homlokzati arányok megtartása szinte kötelező feladat egy ilyen zárt, karakteres településen, mint Szögliget.

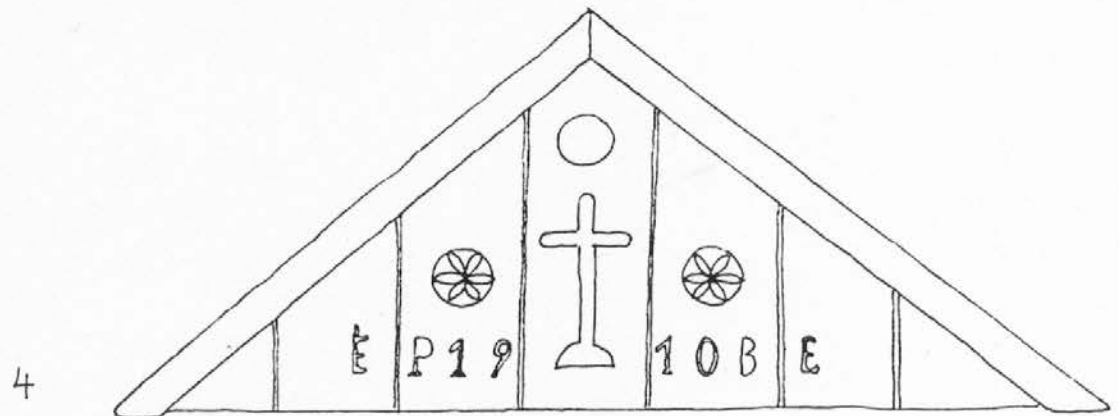
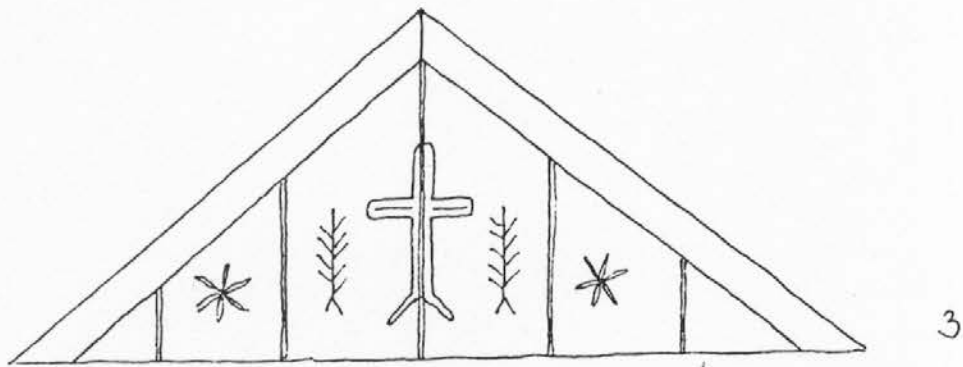
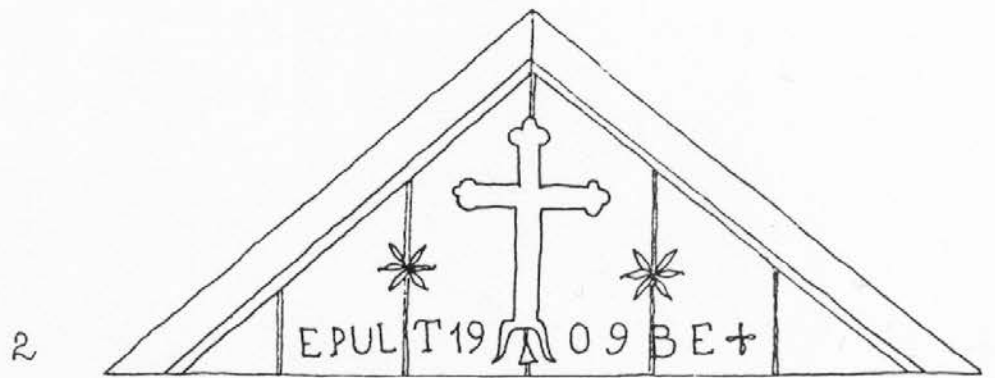
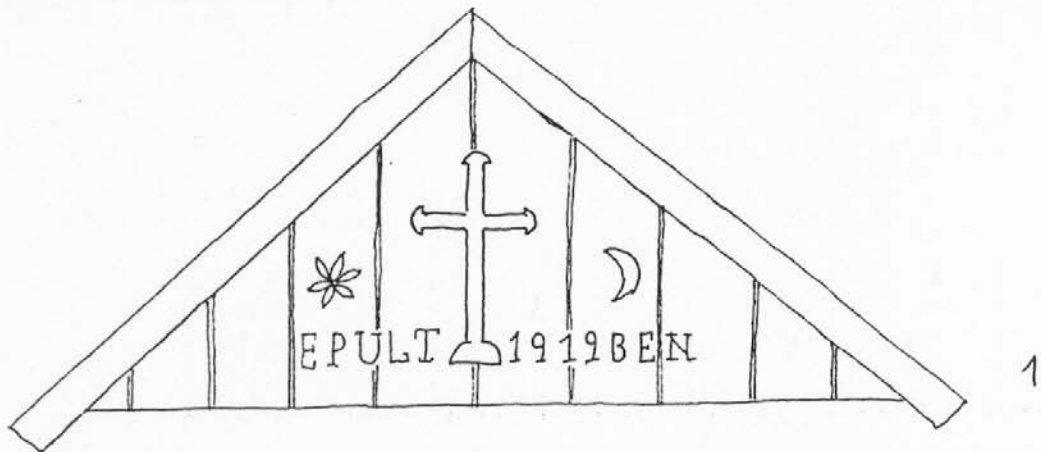

Oromzatok

Az oromzat a kontyos tető része, amit gyakran füstlyukas nyeregtetőként emlegetnek. Ez a név arra utal, hogy régen (még a kémény ideje előtt) ezeken a lyukakon távozott a füst. A deszkaoromzatot gyakran díszítésekkel látták el, leggyakrabban a készítő monogramja, a készítés éve, és motívumok szerepeltek, úgy mint: kereszt, gyertyatartó, virág, csillag, sugaras nap. A minták utalhatnak a tulajdonos felekezeti hovatartozására. Szimmetrikusan helyezkedtek el, peremléccel, amit szintén mintával láttak el. A ház ezen része is érték, helyreállítása kiemelt feladat, nem helyettesíthető egyszerű sátoztetővel vagy lambériával.

Tetők

Méltósággal öregedő cserépfedés, alatta patinás régi ház. A cserepeslemez soha nem fog így kinézni 70–100 év távlatából.

Franciafedés, egy korszak néma tanúja. Egyszerűsége, szürkesége okán ma már nem igazán népszerű.

Az egyforma tetők sora nem csak az avatott szemnek szép látvány. Ami egységes, az azt mutatja, hogy gondos kezek óvják. A tetőformák esetében a sátortető, vagy kontyos, oromzatos kontyos tető javasolt.

Gazdasági épületek

A ház mellett a telek egyéb építményeiről sem feledkezhetünk meg, amikor a jellemző településképi elemeket vesszük számba. Szögligeten a mai napig megtalálhatók a hagyományos paraszti gazdasághoz kapcsolódó melléképületek, mint istálló, csűr, disznó- és baromfi ól, udvari kemence, fészter, nyári konyha, kukoricaszárító, árnyékszék stb.

A leggyakoribb csűr típus a téglalap alaprajzú kétfiókos áthajtós csűr. Középső része a sérű, a cséplés helye. A pelyvás szinte mindig az egyik csűrűfók hosszanti végéhez épül. A csűrök szerkezete általában faváz, külső deszkázattal, tetőszerkezete mindkét végén kontyos vagy deszkaormfalas nyeregtető, héjazata cserép. Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik. Szögliget település képében a csűr sor („pajtasor”) meghatározó, a majdnem összeérő építménysor védelmi gyűrűt is képez a kül- és belterület között. Az istálló ritkán épült külön, szinte csak abban az esetben, ha a ház folytatásaként nem fért el.

Egyébként egy szép boronaváz szerkezetű, rozsszalma-matringokkal fedett csűr építményt Szögligetről áttelepítettek a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba, ott látható az északkelet-magyarországi tájegység kiállításán.

Fontos gazdasági építmények voltak a rovátékos ólak: a disznó- és tyúkól, melyek korai darabjain ősi ácsszerkezetek rögzültek.

A gazdasági melléképületek a gazdálkodó építészeti szabályai szerint évszázadok alatt kialakult logikus rendben helyezkedtek el, de úgy hogy a portahasználat funkcionális igényei mellett a szomszédság és a település érdekeit is figyelembe vették.

Az épületek használatához tehát egy egész településre kiterjedő közmegegyezésen alapuló, gazdálkodó életforma tartozott, ahol a szereplők figyelembe vették egymás érdekeit, együttműködtek egymással (pl. csorda, konda kihajtás, legeltetés rendje, közös használatú utak karbantartása stb.)

A 20. század második felének társadalmi átalakulásai ezt az évszázados gazdálkodó rendet is megtörték, a gazdálkodó épületek funkciójukat veszítették. Pedig ezek az épületek Szögliget település épületállományában pótolhatatlan értéket képviselnek. Ma már nincs meg sem a megfelelő alapanyag, (pl. bárdolt keményfa) sem a szakmai tudás ezek reprodukciójához, ezért mindenképp javasoljuk ezek megtartását. Ezzel felvetődik a kérdés milyen funkciót kaphatnak ezek? Ennek megválaszolása új települési közmegegyezésen kell alapuljon, hogy az új igényeknek megfelelő, esetenként egymástól eltérő portahasználat ne zavarja egymást.

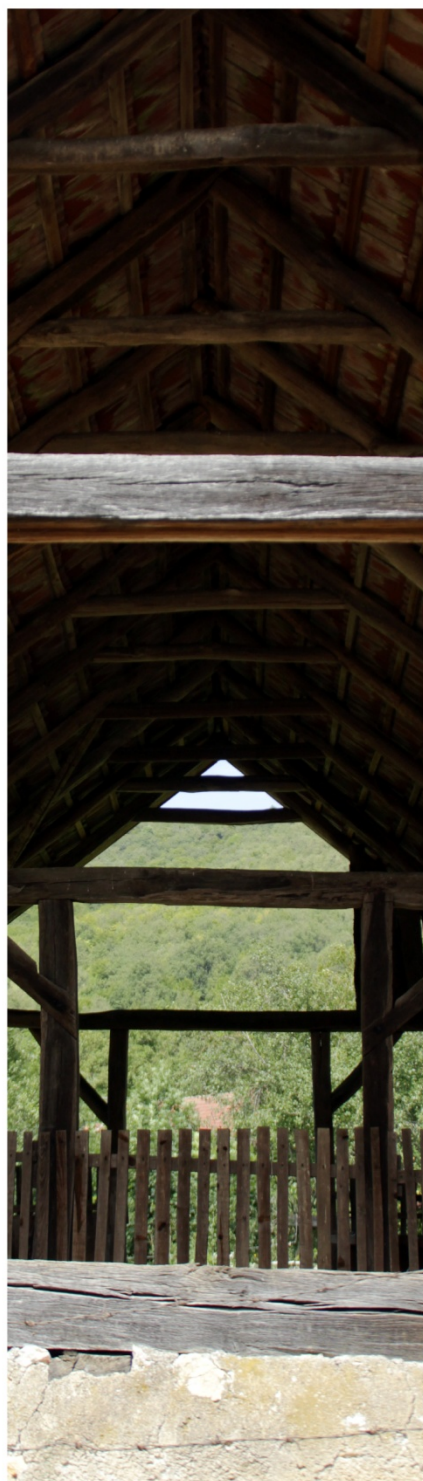
Az első és legfontosabb, kialakítani annak feltételeit, hogy aki arra vállalkozik, hogy vidéken újra gazdálkodásba kezd, ezt megtehesse. Az 50 évvel ezelőtti hagyományos portahasználat ma már nem versenyképes, meg kell teremteni a korszerű gazdálkodás feltételeit. A nagyüzemi tömegtermeléssel szemben Szögligeten inkább a minőségi terméket előállító kisüzemek lehetnek versenyképesek: biogazdálkodás, kézműves húsárú-, tejtermék előállítás, gyümölcsfeldolgozás, méhészet stb. A hagyományos épületek átalakítással alkalmasak lehetnek ezekre a funkciókra. Amennyiben egy porta terület nem elég, megoldás lehet két egymás melletti telek megvásárlása, közös használata. Amennyiben új épület szükséges, akkor annak elhelyezésénél, formájának, anyagának megválasztásánál arra kell törekednünk, illeszkedjen a hagyományos rendbe. Pl. a ma népszerű, acélvázás fémlemez szendvicspaneles mezőgazdasági épületek tájidegenül hatnak. Kompromisszumos megoldás lehet, ha gazdálkodásra olyan telket választunk, aminek hátsókertje a külterülettel határos, így az ilyen jellegű épületek úgy helyezhetők el, hogy ne zavarja a falu képet. Másrészt a tevékenységgel járó ki- és beközlekedés, anyagszállítás, állatok ki-behajtása sem terheli a falut. A település szabályozási tervét ezen szempont figyelembe vételével kell elkészíteni.

A hagyományos gazdasági épületek átalakítással alkalmassá tehetők arra, hogy a lakóház kiegészítéseként lakó, szálláshely vagy tároló funkciókat fogadjanak. Erre több jó példát látunk nem csak Nyugat-Európában hanem pl. Erdélyben is. A csűrök többszintes belső tere izgalmas közösségi-szálláshely épület lehet, vagy lehet belőle garázs. A nyári konyha, fészer lehet egy vendéglátó apartman.

Veszélyt rejt az, ha a falusi turizmus égisze alatt a hagyományos paraszti gazdálkodás épületeit és eszközeit használhatatlan kiállítási tárgyként értelmezzük, ezzel állnépi romantikát teremtünk. (pl. muskátlival megpakolt szekér) Legjobb, ha a falusi turizmus működő élő gazdasággal párosul, így több lábon álló vállalkozás jön létre. A gazdálkodás és a turizmus ne egymást kizáró, hanem egymást erősítő legyen.

A meglévő gazdasági épületek karbantartása-felújítása elengedhetetlen. A bárdolt keményfa elemeket elég nehéz pótolni, megoldás lehet bontásból beszerezni. Ha másként nem lehet megmenteni, ezek az épületek szétszedhetők és újraépíthetők másik helyen.

A hagyományos gazdasági épületek – vagy csak egyes elemük, pl. szerkezeti megoldásaik, anyaghasználatuk, tömegformálásuk – mintául szolgálhatnak új gazdasági vagy turisztikai-közösségi épületek építésére is. Pl. a ma divatos dézsás fürdő elhelyezhető egy csűrben, vagy a hagyományos keresztcsűr helyén épült új fa épületben. Nem szerencsés, ha az új épület telepítése olyan helyre történik, ahol a hagyományos portán nem volt épület, pl az udvar közepére helyezett kiülős szaletli. Az egységes településkép szempontjából is javasolt megőrizni a hagyományos beépítési helyeket. A szabályozási tervben viszont lehetővé kell tenni, hogy a keresztcsűrök helye építési hely legyen, a „pajtásor” újra kialakulhasson. (A szokásos oldalhatáros beépítés a kötelező oldalkert előírás szerint ezt nem tenné lehetővé)

Kutak

A kutak rendeltetésüknek megfelelően talajvizek, illetve mélységi vizek gyűjtésére szolgáló építmények. Vízyerés szempontjából nélkülözhetetlennek számított a magyar népi építészetben, hiszen a jóságok mellett ivóvizet biztosított a lakosság számára is. Leginkább vidéken terjedt el, jellemzően a falu határában, mint közös használatú gémeskutak, illetve magánportákon. A télen be nem fagyó forrásvíz táplálta medencében nemrégiben még mostak a falusi asszonyok.

A gémeskutak méretét nagyban befolyásolta emelési magasságuk. Részzeit tekintve megemlítjük a kút-gödört, amelynek kikövezett majd döngölt oldalfala a fő vízáadó rétegig lenyúlt. A földbe mélyesztett, általában élő fából készült ágas csapolt végében egyensúlyozott a kétkarú emelő, más néven *gém*. Kapcsolatukat vastengely biztosította. A gém feladata a kút-gödörből való víz kinyerése, végére erősített vödörtartó rúd ún. *ostor* segítségével. A vödör egyensúlyozását a kar másik végén lévő kő vagy fatuskó biztosította.

A korszerűbbnek számító kávas kutak funkciója mellett, az esztétikai igény is szerepet kapott. Formájuk változatos, legtöbbször a helyi mesteremberek fantáziájától függ. Tetejét zsindelemmel, cseréppel vagy bádoggal borították.

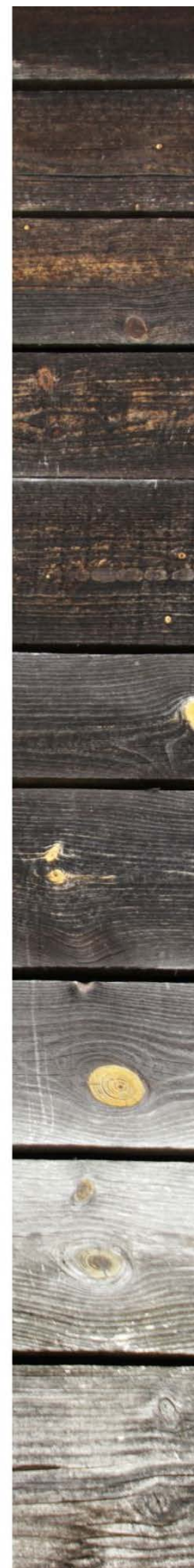
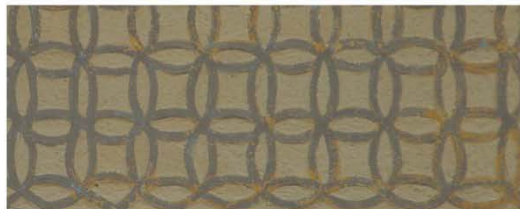
Falazati anyagok

A falszerkezetek sokfélesége a magyar építészetben részben történeti fejlődés eredménye, részben a helyben elérhető építőanyagokból eredő kényszerhelyzet folyamánya.

A szögligeti lakóházak többségére a kőfal, a vályogtéglafal a jellemző. A kőfal anyagát a falu határában fejtett üledékes kőzetek adják, főként mészkő és sífer (agyagpala, homokkő). A köveket igyekeztek laposra hasítani, hogy a fal sorosan rakható legyen. A teherhordó falak átlagos vastagsága 60–80 cm, a belső falaké hasonlóképp.

A falazat kötőanyaga a régebbi épületeken sár vagy pelyvával kevert sár, csak később jelenik meg a mészhabarcs, és a cementes mészhabarcs használata. A nyílászárókat felülről kőből vagy téglából rakott teherhárító ívek zárják le.

Ugyanazon épületen többféle falazóanyag is jelen lehet, ez lehet az építéskor is így, de lehet a későbbi bővítés, átalakítás jele is.

Épületbontásnál érdemes a bontott anyagokat újrafelhasználni, főleg a helyi követ, ami más anyagokkal nem pótolható. (Rendkívül ellentmondásos, amikor a természetesség érzetét szeretnénk kelteni több ezer km-ről behozott kínai kőanyaggal.)

Új építéseknel természetesen megkerülhetetlen korszerű kerámia termékek használata.

A környezettudatos modern építészet újra felfedezte a vályogtégla, illetve a favázis, vályogtégla vázkitöltésű falelőnyeit, egyszintes épületeknél az 50-60 cm-es vályogtégla fal sem esztétikai, sem szerkezeti kifogás alá nem esik, ha vályogépítés alapelveit betartják. (Szilárd alap, vízmentes hely, szigetelés, rendszeres karbantartás és használat.) Hőszigetelés, hőszabályozás nem kell, helyi gyártása energiatakarékos és munkaalkalmat is jelenthet.

A kőfal hagyományos ugyan, de rossz hőszigetelő képessége miatt fűtött épületekhez nem javasolt használata, annál inkább fűtetlen tároló-épületekhez, támfalakhoz.

Kockaházak településrész

Lehet őket szeretni, gyűlölni, azonban koruknál fogva lassan e házak is épített örökségünkkel válnak, s sokunk számára a nagyszülők szeretett hajlékát jelentik. A kockaház tökéletesen megfeleltethető a 21. századi ember igényeinek, energetikai korszerűsítésük is megvalósítható.

Átalakítás-felújításnál gyakran felmerül az alapterületi bővítés igénye. Az épületek utcafronti szélessége a telekszélességhez viszonyítva már így is nagy, ezért az oldalkert felé nem bővíthetünk. A hátsó kert irányába az egykori háztáji épületek helyére kerülhet az utcafrontinál kisebb szélességgel egytraktusos bővítmény, ekkor azonban a bajárat helyét is érdemes megváltoztatni, az új bejárat a „hónaljba” kerülhet. Másik lehetőség a tetőtér-beépítés, ha a földem alkalmas erre. Nem javasoljuk a sátoztető átalakítását ormfalas nyeregtetővé, mert a 90-es évek nagyházainak léptéktévesztési hibájába esünk. A tetőforma maradjon meg, esetleg csak az egyik utcai szoba szélességében kerüljön rá ormfal. Egy-egy tetőtéri ablakot fogadó tetőfelépítmény kerülhet a tetősíkokra, de nem szerencsés azok sorolása. Ha szükséges további bevilágító felület, inkább tetősík ablakot alkalmazzunk.

Nem szerencsés a hagyományos népi építészeti motívumokat kockaházra aggatni, mert ez általában ellentmondásos végeredményt szül.

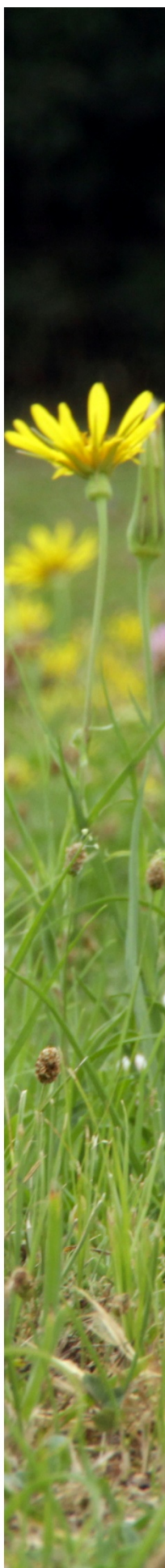
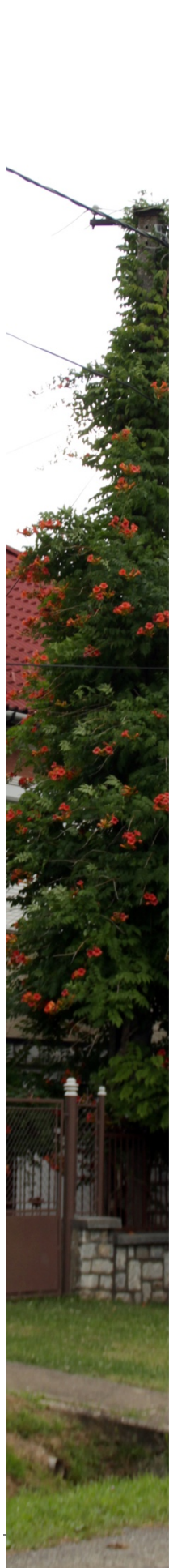

Kerítés építéskor nyugodtan meríthetünk ihletet az ófalu kerítéseiből. Érdeemes a meglévő, szép példákat megfigyelni, s ezek alapján mai, modern, de a faluképbe illeszkedő kerítést tervezni.

A kockaházazs övezetben a hagyományostól eltérően nem a vékony léckerítés jellemző, hanem a vaspálcákból vagy kovácsoltvas elemekből készült kerítés. Ennek színesi a pasztellet közelítik, gyakori a fehér, szürke, halvány zöld és kék, rajta fehér, piros díszítéssel.

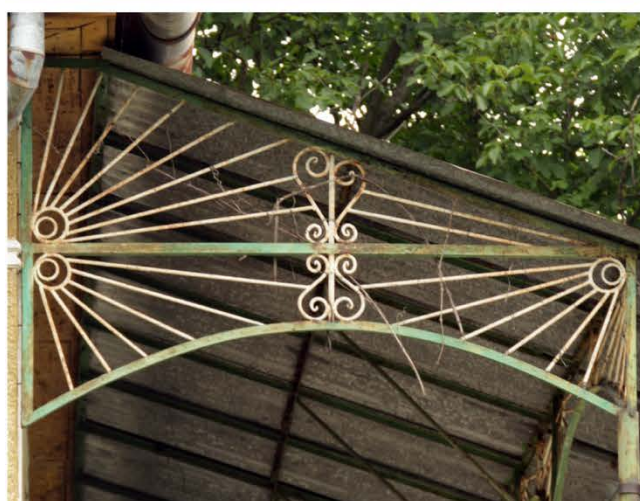

Klasszikus virágos és előkert alakítható ki a kockaházak környezetében. Az előtető kiváló lehetőséget ad futónövények ültetésére, mely szinte egy zöld homlokzat látványával ér föl. Az épület előtt, az előkert a tulajdonos büszkesége lehet, ha időt és energiát szán rá, minden arra járó megdicséri, milyen gonddal műveli a kertjét. Javasolt fajok a ház körüli kertrészekbe:

- pompás varjúháj / *Sedum spectabile* fajták
- kövirózsa / *Sempervivum tectorum* fajták
- körömvirág / *Calendula officinalis*
- gyöngyvessző / *Spirea japonica* 'Shirobana'
- füzérajak / *Physostegia virginiana*
- leander / *Nerium oleander*

Ha erre a településrészre új házat építünk, azt az illeszkedés jegyében tegyük, vegyük figyelembe a meglévő épületek karakterét. Ne akarjunk a környező épületeknél nagyobb építeni, a tető hajlásszög maradjon meg a szokásos 35-40 fok közötti. Színek tekintetében legyünk visszafogottak, ne használjunk előregyártott polisztirol épületdíszeket. Lehetőleg faablakot építsünk be a műanyag helyett. Az esetleges tárolókat, melléképületeket a főépülettel összhangban, azzal együtt tervezve alakítsuk ki.

Ha a kockaház a hagyományos településrészen épült – Szögligeten erre alig van példa – az átalakítás megcélozhatja a század eleji polgárosult falusi lakóházak formájához hasonulást.

Hagyományos falusi léptékű házak között célszerű úgy átformálni az épületet, hogy az ne egy nagy tömbszerű épület hatását keltse, hanem több kisebb elem összetettségét. (Ez figyelhető meg a 20. század első felének kertvárosi lakóépületein.)

Átalakuló, új településrész

A 80–90-es évek nagyházas építési stílusának folytatását nem javasoljuk, és semmiképp a méretbeli rivalizálást. Felújításnál-átalakításnál próbáljunk visszafogottságra törekedni, színezésekor kerüljük a harsány, élénk színeket, hogy az épületek ne tűnjenek még nagyobbak. A nagy homlokzati felületek takarására megoldást jelenthet az előkertek intenzív növénytelepítése.

Új épület építése esetén ne csak a magasságban, hanem az épületszélességben is csökkentsük a méreteket, inkább hátrafelé jobban elnyúló beépítést alkalmazzunk, utcára merőleges nyeregtetővel.

A tető hajlásszög maradjon meg a szokásos 35–40 fok közötti. A homlokzaton ne használjunk előregyártott polisztirol épületdíszeket. Lehetőleg fa ablakot építsünk be a műanyag helyett. Az esetleges tárolókat, melléképületeket a főépülettel összhangban, azzal együtt tervezve alakítsuk ki.

Ebben az övezetben nem az ablak a legkarakteresebb épített eleme a házaknak, ezért nem szükséges szigorú szabályokkal ellátni. Újépítés esetén az arany betétes ablakok, ajtók kerülendők, egyéb megkötés nincs.

Műanyag nyílászárók ebben az övezet engedélyezhetők, mert nincs olyan védendő, karakteres utcakép, amit a műanyag ablakok megtörnének.

Kerítés építéskor nyugodtan meríthetünk ihletet az ófalu kerítéseiből. Érdeemes a meglévő, szép példákat megfigyelni, s ezek alapján mai, modern, de a faluképbe illeszkedő kerítést tervezni.

A terület híven képviseli az újjáépítésű övezet jellegzetességeit, melyek közül a széles utca az egyik legszembevetőbb elem. Az ófalu szűk, kanyargós utcáival szemben, itt széles zöld sáv, kétoldali árok, szórt anyagú padka, jó állapotú aszfalt út adja az utca keresztmetszetét. Itt lehetősége van a tulajdonosoknak díszes előkert kialakítani és nem csak biciklivel fordulni meg az úton. A háztetők sora szépen kirajzolódik az utca egyik oldalán, itt látszik, milyen szép egységben épültek a házak.

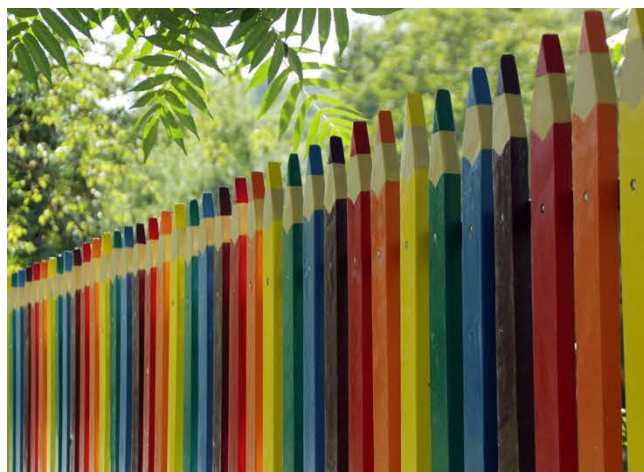

Mai példák

Minden újítás, szín és helyreállított elem azt jelenti a faluban, hogy itt élet van. Az ilyen beavatkozásokat az illeszkedés jegyében kell tenni, figyelembe véve a közvetlen környezetet és a hasonló példákat a településen. Egy oromdísz, egy kerítés vagy homlokzat felújítása kiváló minőségben, dicséretre méltó munka és tisztelgés a múlt előtt. Így van esélye megmaradni a 19–20. századi utcaképnek, ha apránként, de odafigyelünk, hogyan válhatna egy-egy új elem a régi, teljes egészévé válni.

Jó példa erre néhány parasztház felújítása, mert egyszerű, alázatos anyagokkal és színekkel dolgozik, ezzel sikerült a hagyományos arányt megőriznie (kőlabazat, fehér vakolat, agyagcserép, léckerítés). Mintaértékű lehet egy másik épület felújításnál ez a hozzáállás.

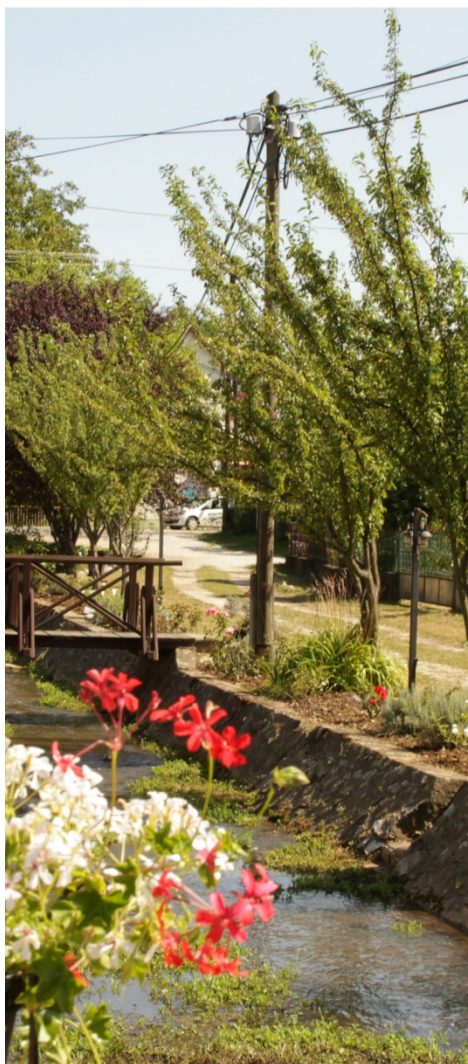

Utcák, közterek

Egy település megjelenése nem függetleníthető az épületektől, de még meghatározóbbak az utcák, terek, parkok és közterek, melyek a falu közösségi felületei. Akkor tűnik egészségnek egy utcakép, ha rendezett. Ennek eszköze az árok rendbetétele (legyen szó akár gyepes, akár betonozott árokról), a nyírt gyepfelületek, az ápolott fák, fasorok, a virágokkal díszített közterek és az egységes utcabútor használat. Különösen fontosak a növényes egy olyan utca esetében ahol komoly forgalom jelent terhelést, és zajt a mindennapokban. Ennek ellensúlyozására virágosak előkertek és fásított köztereket javasolt kialakítani.

Méretéből és eszmei értékéből adódóan is az egyik legfontosabb épület a településen a templom, ezért megérdemel egy olyan előteret, ami tükrözi a státuszát, hívogató és a minőséget hordozza. Dombtetőn álló helyzete miatt, aki Szögligeten jár, biztosan találkozik a templommal egyik vagy másik oldalról. Akkor tekinthető élőnek egy település, ha stabil hívői, közössége és működő temploma van. Az épület környezetének is ezt kell sugallania.

Egy látványt harmonikusnak érzünk, ha könnyen átlátható, ezért az utcákon a különböző felületeket érdemes határozott vonalak mentén elválasztani, például az útnak szegélyt adni, a gyepet a saját felületén belül tartani, sövényvel segíteni az utósokat, gyalogosokat az úttestérezkelésében, illetve az utca épségét védő árkot működésének megfelelően, tisztán tartani.

Vonalas elemként érzékeljük a fasorokat is, mely esztétikai élményt és árnyékot is ad. Ahol lehetőség van utcafásítást elindítani, ott ajánlott egy-egy utcának arcot adni gyümölcsfák, dísfák ültetésével, egységes koncepció mentén. Ügyelni kell azonban a közművektől és a burkolt felületektől való távolságra, mert a fák gyökere megsérülhet és kárt is okozhat egyszerre. Légvezeték alá kis növésű, gömb koronájú fát ajánlott ültetni, de jobb teljesen szabad űrszelvényű helyen telepíteni egy-egy példányt.

Hosszútávon az utcaképet zavaró, kusza légkabeleket földkábelre javasolt cserélni, melynek első lépése lehet, hogy az ingatlanok bekötése már felszín alatt történik. Egy-egy ízléses kandeláber (meleg fényű, az ANP javaslata alapján lefelé világító, ernyős fényforrás alkalmazása ajánlott az élővilág védelmében) is segíthet az utca vagy tér összképén.

Az utak mentén elhelyezett berendezések, például információs táblák, hulladékgyűjtők, utcabútorok megjelenésükben illeszkedjenek egymáshoz, a település általános arculatához. A buszmegálló kialakítás szintén illeszkedjen az utcaképbe, az egyéb környezet architektúra elemekhez és növényekhez. A nem használt, esetleg romos megjelenésű közterületi elemeket javasolt elbontani, helyüket rendezni.

Gyepes, betonozott és köves árkot is találunk a településen, mint lineáris elem szembeötlő része az utcának, és működés szempontjából a tisztított, nyírt árkok szinte kötelező. Ökológiai szempontból a gyepes árkok ajánlottak, mert lehetővé teszik a víz közvetlen a talajba jutását.

Egy virágláda, virágos köztér fényt ad a falunak, azt üzeni, itt laknak, és szeretnek itt lakni. A növények fejezetben felsorolt, illetve a faluban már bevált, évtizedek óta ültetett virágokkal egyszerűen és költséghatékonyan meg lehet oldani a közterek felvirágoztatását.

Közterek

A település ritmusát adják a finoman formált terek, teresedések, utcák találkozásánál kialakult zöldfelületek, melyek sűrűsége a falu élhetőségének is indikátora.

Az egyik leginkább használt közösségi zöldfelületnek a játszóterek minősülnek. Fontos, hogy a lakóterületektől gyalogosan megközelíthető távolságban legyen olyan - mind anyag-használatában, mind formavilágában - minőségi játszótér, ahol nemcsak a gyermekek, de a rájuk felügyelő szülők, nagyszülők is kellemes pihenő környezetben lehetnek. A játszóterek esetében is ügyeljünk a napos és árnyékos területek létrehozására, itt is alkalmazhatunk magas esztétikai értékű virágzó díszfákat, cserjéket is.

A településkapu az, amivel az érkező először találkozik a távoli falukép után, ezért meghatározó eleme az első benyomásnak, mi várja a látogatót a falu szélén. A virágos ágyás az egyik legalkalmasabb eszköze az üdvözlésnek, és színtölti a falu zöldfelületeinek. A régi települések egy vagy egy pár szép, nagyra növő, karakteres fával jelezték a lakott terület kezdetét mindkét oldalon. Ezt a gesztust a XXI. században is megőrzésre érdemesnek tartjuk, ezért javasolt kép szép, településkaput jelző példány ültetése. Javasolt fajok a növények fejezetben találhatóak.

A buszmegállók olyan pontok egy településen, melyet az is lát, aki itt lakik, és az is, aki csak átutazik. Éppen ezért a buszmegálló elsődleges elem a település megítélésében, kialakítása tehát igényes kell legyen, illeszkedjen a településképhez, időtálló anyagokból épüljön meg, és nem mellesleg alkalmas kell legyen a várakozásra, fontos, hogy eső- és szél ellen védjen. Ajánlott anyagok: vakolt oszlop, agyag cserép, sötétre pácolt fa. Igaz ez a település egyéb köztéri berendezéseire is, legyen az pad, hulladékátroló vagy világító test.

A település zöldfelületi rendszere mindig fejleszthető, akár az utcák zöldfelületét, akár a terek hálózatát nézzük. A fejlesztés egyik eleme lehet a templom és a Deák Ferenc utca által közrezárt zöldfelület,

Emlékművek jelzik a település hajlandóságát az emlékezetre és nyitottságot a múlt felé. Perkupa emlékműve arról tanúskodik, hogy a falu tiszteli a múlt hőseit, és a jelen részévé teszi azáltal, hogy a köztereken felújított vagy új emlékműveket állít

A burkolt közterek, esetleg egy-egy műalkotás körüli burkolt kis terek, és egyéb gyalogos terek esetében is fontos, hogy a burkolat illeszkedjen a környező településképhez. A hagyományos szürke térburkolat mellett bátran alkalmazzunk antracit színt, vagy esetleg melegebb színárnyalatokat, például homokszínt, mellyel kellemesebb, meghittebb hangulatú tereket teremthetünk. Kerüljük az egybefüggő nagy burkolt felületeket, fákkal, cserjefoltokkal, virágágyásokkal, esetleg gyepfelületekkel tegyük változatosabbá és kellemesebb mikroklímájúvá a területet. A terekre kihelyezett környezet architektúra elemek, berendezések illeszkedjenek egymáshoz és a település többi részén található utcabútorokhoz. A pihenő padokat árnyékos, félárnyékos helyre tegyük, a legkellemesebb a laza (áttört fényhatást eredményező) lombkoronájú fák alatt pihenni, de alkalmazhatunk stabil szerkezettel megépített köztéri árnyékolókat is, például virágos növényvel befuttatott pergolát.

Összegzés

Ha Szögliget település jövőjét próbáljuk megjósolni, pesszimista és optimista szemüveggel is láthatjuk azt.

Hátrányként könyvelhetjük el, hogy a zsáktelepülés kiesik az országos úthálózat véráramából, hogy épületállományának nagy része megrekedt az ötven évvel ezelőtti szinten, hogy lakói nagyrészt idősek, hogy nincs élet a faluban.

Ugyanezeket a tényeket másként is értelmezhetjük: a falu nyugodt, csendes, tiszta a levegője, a faluképe egységes, falusi turizmusra kiválóan alkalmas, nem épültek tájidegen kockaházak és falura nem való emeletes házak, földjei nem szennyezettek.

Meglátásunk szerint Szögliget település jövője szempontjából az az alapvető kérdés, hátrányait előnnyé tudja e kovácsolni? Tud-e vonzó lenni azon fiatalok számára, akik a mostanság megnyíló lakhatási, turisztikai és mezőgazdasági támogatásokat felhasználva jövőjüket egy ilyen településen képzelik el, szívesen részt vesznek képének formálásában, jövőjének építésében.

A tenni akarás, a megfelelő környezet, a megfelelő szabályozás, elengedhetetlen, de nem elégséges. Összefogással, az érdekek kölcsönös tiszteletben tartásával vissza kell térni azokhoz az értékekhez, amik a „romlatlan” faluközösségekre voltak jellemzők, mint az önmérséklet, a takarékoságból fakadó fejlesztés, a szolidaritás, az önbecsülés és közbecsület, a valláserkölcs és a hagyománytisztelet.

TELE

